

ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 23ΗΣ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1974

ΕΠΙ ΤΗ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΕΙ 150 ΕΤΩΝ ΑΠΟ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ
ΤΟΥ ΛΟΡΔΟΥ ΒΥΡΩΝΟΣ

ΕΙΣΗΓΗΣΙΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ Κ. ΔΙΟΝ. Α. ΖΑΚΥΘΗΝΟΥ

Μετά συγκινήσεως και εδγνωμοσύνης οί Ἕλληνες στρέφουν τὴν σκέψιν πρὸς τὸν Γεώργιον Gordon, Λόρδον Βύρωνα, κατὰ τὴν ἑκατοστὴν καὶ πεντηκοστὴν ταύτην ἐπέτειον τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Συμμετέχουσα εἰς τὰς πανελληνίους ἐκδηλώσεις, ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἐν ἐκτάκτῳ συνεδρίῳ τιμᾷ τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου ποιητοῦ καὶ φιλέλληρος. Οἱ ἀκαδημαϊκοὶ Γεώργιος Ἀθανασιάδης Νόβας καὶ Γρηγόριος Κασσιμάτης θὰ εἶπον τοὺς προσήκοντας λόγους.

Περαιτέρω ἡ Σύγκλητος τῆς Ἀκαδημίας, εἰσηγουμένης τῆς Τάξεως τῶν Γραμμάτων καὶ τῶν Καλῶν Τεχνῶν, ἀπεφάσισε νὰ προβῇ εἰς τὸν καταρτισμὸν καὶ τὴν ἔκδοσιν: α') λεπτομεροῦς βιβλιογραφίας τῶν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν μεταφράσεων τῶν ἔργων τοῦ ποιητοῦ, ὡς καὶ τῶν Ἑλληνικῶν μελετημάτων τῶν ἀφορώντων εἰς τὴν προσωπικότητα καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ· β') πλήρους συναγωγῆς τῶν ἔργων τοῦ Βύρωνος, τῶν ποιητικῶν καὶ τῶν εἰς πεζὸν λόγον, ἐν Ἑλληνικῇ μεταφράσει εἴτε ἐκ τῶν ὑπαρχουσῶν εἴτε ἐκ νέων δι' ἀναθέσεως ἢ διὰ προκηρύξεως βραβείων, καὶ γ') λευκώματος περιλαμβάνοντος τὰς προσωπογραφίας τοῦ ἀνδρός, τὰς φιλοτεχνήσας ὑπὸ Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν.

Κύριε Πρόεδρε τῆς Μεγάλης Βρετανίας,

Ἡ παρουσία ὑμῶν ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ καὶ ἡ παρουσία τῶν ἀξιοτίμων ἐκπροσώπων τῆς ἐν Λονδίῳ Βυρωνείου Ἐταιρείας προσδίδει εἰς τὴν τελετὴν ἰδιάζουσαν αἰγλήν. Ὁ Λόρδος Βύρων θὰ παραμείνῃ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῶν ἀπελευθερωτικῶν ἀγώνων τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ἢ δεσπίζουσα καὶ ἡ συμπαθεστέρα φυσιογνωμία,

διότι τὴν ὑπερτάτην τῶν θυσιῶν συνώδενσεν ἢ προσφορὰ τοῦ πνεύματος καὶ ἡ χάρις τοῦ σίχου. Θὰ παραμείνη ἡ ἐγγύησις καὶ ἡ ἀκατάλυτος σφραγίς, ἡ ὁποία ἐσφράγι-σε διὰ παντός τὴν Ἑλληνοβρεττανικὴν φιλίαν, ὑπεράνω πάσης προσκαίρου ἐναντιότητος.

Ο ΛΟΡΔΟΣ ΒΥΡΩΝ ΣΑΝ ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ Κ. ΓΡ. ΚΑΣΙΜΑΤΗ

Ἐορτασμός τῶν 150 χρόνων ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Λόρδου Βύρωνος εἶναι, στὸ βάθος, νηφάλιος σπινδὴ στὴ Μνημοσύνη. Τὴ μητέρα αὐτῆ τῶν Μουσῶν ἐλάχιστα τὴ λατρεύουν οἱ ἄνθρωποι. Ἄν ἡ ἀχαριστία εἶναι τὸ μόνο ὄπλο πὸν ἔχουν οἱ λαοὶ κατὰ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τους, ἡ λήθη δὲν εἶναι κὰν ὄργανο ἀντιστάσεως, εἶναι στοιχεῖο παρακμῆς. Στὴν παρακμὴ δὲν μποροῦσε νὰ στέρξη ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Θεραπειὰς τῶν Μουσῶν, θυγατέρων ἐπίσης τοῦ Διός, καὶ φύλαξ τῆς παραδόσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ, εἰς πείσμα κάθε ἔξωθεν παρεμβάσεως, μὲ τὸ αἶσθημα τῆς αἰωνιότητος τῆς, θυμᾶται πάντοτε τὸ μεγάλο τῆς χρέος. Τὸ χρέος νὰ συνεχίζη τὴ μνήμη τῆς ἱστορίας, ὅχι μὲ τὴν πανηγυρικότητα τῆς συνηθισμένης λογοκοπίας, στὴν ὁποία μᾶς συνήθισε ἐνάμισος αἰώνας ἄτακτης ἐλεύθερης ζωῆς, μὰ μὲ τὴν ἀναζήτη-ση τῶν βαθύτερων ἀρμῶν μὲ τοὺς ὁποίους συγκροτήθηκε τὸ παρελθὸν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν ἀξιολόγησι τῶν διδαγμάτων πὸν μᾶς ἀφῆκε ἡ ἐμπειρία, καὶ ἡ παλιὰ καὶ ἡ σύγχρονη, τῶν φαινομένων τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς!

Καὶ εἶναι ἡ ἀναδρομὴ στὴ δράση τοῦ Λόρδου Βύρωνος πηγὴ πλούσια καὶ διαπιστώσεων καὶ διδαγμάτων. Ὁ ἀλόγιστος ἔπαινος καὶ ἡ τυφλὴ κατάκρισις δὲν ὠφελοῦν σὲ τίποτε. Ἀναζωπυρώνουν παλιὸς φανατισμοὺς ἢ δημιουργοῦν νέους πὸν ὀδηγοῦν σὲ παρανοήσεις καὶ πολλὰς φορὰς σὲ παραποιήσεις θεμελιακῶν γεγονότων τῆς ἱστορίας μας.

Τὰ ἑκατὸ πενήντα χρόνια πὸν ἐπέρασαν ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Βύρωνος ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀρκετὰ γιὰ νὰ κατασιγάσουν τὶς ἀντιθέσεις καὶ νὰ ἐξηγήσουν τὶς ἀντιδράσεις πὸν ἀντάκωσαν τὴ ζωὴ του. Ἐν τούτοις, οἱ ἀντιθέσεις αὐτὲς ἐξακολούθησαν καὶ ἐξακολουθοῦν, ἰδιαίτερα σχετικὰ μὲ τὴν ἀξία τοῦ ποιητικοῦ του ἔργου καὶ τὴν τοποθέτησή του μέσα στὰ ρεύματα τῆς ἐποχῆς του. Δὲν εἶναι ἀγνώστες οἱ κριτικὲς θεωρήσεις τοῦ T. S. Elliot τὸ 1937, καὶ πάρα πολλῶν ἄλλων, οὔτε τὸ μεγάλο πρόβλημα πὸν ξεκίνησε ἤδη ἀπὸ τὸ Flaubert, ἂν ὁ Βύρων εἶναι ρομαντικὸς ἢ κλασσικὸς καὶ ἂν τὸ ἀντιπροσωπευτικὸ του ἔργο εἶναι τὸ Child Harold πὸν ξεχειλίζει ἀπὸ ρομαντικὸ ὑποκειμενισμὸ ἢ ὁ Δὸν Ζουὰν πὸν ξαναγυρίζει στὸν κλασσικὸ ἀντικειμενι-

σμό. Είναι ἄλλωστε γνωστὸ πὸς ὁ ἴδιος ὁ Βύρων γράφοντας στὸν ἐκδότη του Murray πὸν τὸν συμβούλευσε νὰ γράψῃ τὸ *Child Harold* καὶ τὰ Διηγήματα γιὰ νὰ ἀρέσῃ στὸ ρομαντικὸ κοινὸ τῆς ἐποχῆς του — λέει ὁ Leslie Stephens τὸ 1886 πὸς ὁ Byron «Became the idole of the sentimental part of society» — γράφοντας λοιπὸν στὸ Murray στὶς 21 Σεπτεμβρίου 1821 ἔλεγε πὸς «θέλει νὰ λυτρωθῆ ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστες του». Καὶ φυσικὰ τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν νὰ λυτρωθοῦν οἱ ἀναγνώστες του ἀπὸ τὸ Βύρωνα καὶ νὰ συντρίβουν τὸν «Καῖν», ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα, κατὰ τὴ δική μου θεώρηση, ἔργα του, πὸν ὁ ἴδιος εἶπε πὸς «ἀποτελεῖ τὸ Βατερλώ τῆς ποιητικῆς του δημιουργίας». Ὅλες ὅμως αὐτὲς οἱ ἀναλύσεις καὶ οἱ παρεπόμενοι στοχασμοὶ ἀνήκουν στὸ χῶρο τῆς ὁμιλίας τοῦ συναδέλφου κ. Ἀθανασιάδῃ Νόβα. Ποιητῆς μίλησε γιὰ τὸν ποιητῆ, σὰν ποιητῆς.

Μὲ ἄλλο φῶς πρέπει νὰ ἐξετάσω ἐγώ, κατ' ἐντολὴν τῆς Τάξεως τῶν Ἠθικῶν καὶ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν, τὸ Γεώργιο Γκόρντον, Λόρδο Βύρωνα. Μὲ τὸ φῶς πὸν παίρνει ἡ πολυτάραχη ζωὴ του μέσα στὴν κοινωνία τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνα καὶ ἡ ἐπίδραση πὸν εἶχε στὴν ψυχολογία του καὶ στὴ δράση του ὁ οἰκογενειακός, κοινωνικὸς καὶ πολιτικὸς περιγύρος τῆς ἐποχῆς του καὶ τὸ σκίρτημα τῶν λαῶν, ὅλων τῶν λαῶν, νὰ λυτρωθοῦν ἀπὸ τὸ παρὸν πὸν τοὺς καταπίεζε καὶ νὰ ἀναζητήσουν νέες μορφὲς ἐλευθερίας καὶ προόδου. Καὶ μέσα σ' αὐτὸ τὸν περιγύρο θὰ ἰδοῦμε καὶ τὴ συνάρτηση τῶν ἀντιλήψεων τοῦ Βύρωνος μὲ τὸ μοναδικὸ φαινόμενο τῆς ἱστορίας τῶν νεώτερων χρόνων, τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση.

Πρὶν ἀπ' ὅλα δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε, γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ βροῦμε τὸ σωστὸ δρόμο στὴν ἰχνηλασία τῆς ἐξελιξέως τοῦ Βύρωνος, πὸς γεννήθηκε ἓνα χρόνο πρὶν ἀπὸ τὴν ἔκρηξη τῆς Μεγάλῃς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως. Καὶ ὁ σεισμὸς πὸν προκάλεσε αὐτὴ ἐγκρέμισε πολλοὺς τοίχους ἀπὸ παλιὰς ἰδέες καὶ ἄνοιξε πλατύτερες λεωφόρους ἐξελιξέως, πὸν εἶχαν ἄλλωστε προετοιμασθῆ ἀπὸ πνευματικὲς μνησίεις τοῦ 18ου αἰῶνα. Ἄν ὁ Edmund Burke κηρύχθηκε ἀμέσως ἐχθρὸς τοῦ ξεσηκωμοῦ, ἐν ὀνόματι «τοῦ νόμου καὶ τῆς τάξεως», καὶ τοῦτο παρὰ τὶς φιλελεύθερες ἰδέες του, καὶ διάσπασε τὸ κόμμα του — τὸ κατοπινὸ κόμμα τοῦ Βύρωνος — ἄλλοι εἶδαν στὴ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση τὴν ἀρχὴ μιᾶς λυτρωτικῆς προσπάθειας καὶ μέσα στὴν Ἀγγλία. Καὶ στὸ Ναπολέοντα, τὸ συνεχιστὴ τῆς Ἐπαναστάσεως πὸν ἐσύνθετε τὰ ἰδανικά της — ἰδανικά πὸν ἐπρόδωσε ἡ Ἱερὴ Συμμαχία — μὲ τὴν παράδοση τῆς Δύσεως. Σ' αὐτοὺς ἀνήκει ὁ Βύρων !

Ξέρω πὸς θὰ εἶναι ἀνορθόδοξη βεβήλωση ἢ γνώμη πὸς πρὶν ἀπὸ ὅλα, πρὶν ἀκόμη καὶ ἀπὸ ποιητῆς, ὁ Βύρων ἦταν πολιτικός. Ὅταν ἦταν μαθητῆς, ὁ δάσκαλός του ὁ Drury, ξέροντας τὶς πρώιμες ποιητικὲς ἐπιδόσεις τοῦ Βύρωνος,

ἔλεγε πὼς πολλὰ περιμένει ἀπὸ αὐτόν, ὄχι ὅμως σὰν ποιητὴ, μὰ σ' ἄν ρ ή τ ο ρ α κ α ι π ο λ ι τ ι κ ὄ. Ἦταν μήπως ἡ διαίσθηση πὼς καὶ στὴν ποίησή του θὰ ἀνέθρωςκε, ἀποπνικτικὰ μάλιστα, ἡ πολιτικὴ του ιδιοσυγκρασία; Στὸ ἀποτέλεσμα αὐτὸ δὲν ὠδήγησε ὁ τוניσμός τῆς ποιητικῆς του δημιουργίας, πὺν ἔχει ἄλλωστε ἀπορροφήσει ὅλη τὴ φήμη τοῦ ἀνδρός, οὔτε ὁ συγκλονισμός πὺν ἐπέφερε μὲ τὴν ποίησή του στὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰῶνα στὴν Ἀγγλία, πὺν ἦταν σὲ λογοτεχνικὸ λήθαργο ἀπὸ χρόνια καὶ ἄργησε νὰ ἀναστατωθῆ ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση τοῦ ρομαντισμοῦ, πὺν ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴ Γερμανία κατάκλυσε, μὲ κάποιο κόπο βέβαια, τὴ Γαλλία καὶ τὴν Ἰταλία καὶ πὺν ἐξεπροσώπησε, στὴν ἀρχὴ τοῦλάχιστον, ὁ Βύρων. Ὅδηγεῖ ἀκόμα καὶ σήμερα στὸ αἶσθημα αὐτὸ ἡ κακόχη σημασία πὺν ἔχει ἡ λέξις «πολιτικὴ», ἰδίως στοὺς καιροὺς πὺν περνᾶμε καὶ ἰδίως στὸν τόπο μας, ὅπου, ὡς γνωστόν, «ὅλα τὰ στραβὰ καρβέλια τὰ ἔχει κάνει ἡ νύφη». Τὰ πράγματα ὅμως δὲν ἀλλάζουν ἀπὸ τὶς ψυχώσεις ἢ τὶς ὑστεροβουλίες τῶν ἀνθρώπων. Καὶ τὰ πράγματα λέγονται πὼς πολλὰς φορὲς ἀποσιωποῦμε τὴν ἀναφορὰ στὶς ἰδέες πὺν δὲν μᾶς ἀρέσουν ἢ πὺν νομίζουμε ἐπικίνδυνες, χωρὶς ποτὲ νὰ σκεφθοῦμε ὅτι σχεδὸν πάντοτε ἡ ἀμαρτία τοῦ σήμερα εἶναι ἡ ἠθικὴ βάση τοῦ αὔριο καὶ ὅτι μόνο ὅταν βρῖσκεται ἡ σύνθεσις τῆς παραδόσεως καὶ τῆς ἐπαναστάσεως, ὅπως εἶπα ἀπὸ ἄλλο βῆμα πρὶν λίγες μέρες, μπορεῖ νὰ δικαιολογηθῆ ἡ ἐλπίδα τῆς μακροχρόνιας ὁμαλότητος, πὺν συνήθως οἱ κρατοῦντες, μὲ τὴν ἀφέλειά τους, συνυφαίνουσι μὲ τὴ διατήρησή τους *ad perpetuum* στὴν ἐξουσία. Ἐνα παράδειγμα μόνο αὐτῆς τῆς «σεμνοτυφίας» γιὰ τὴν πολιτικὴ σὰς φέρνω, ὅτι ἔνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα βιβλία πὺν ἔχουν γραφῆ γιὰ τὸν Βύρωνα καὶ τὴ φιλοσοφία τῆς ποιήσεώς του, τὸ 1969 ἀπὸ τὸν Καθηγητὴ Michael Cook τοῦ Πανεπιστημίου τότε τῆς Ἀιοβας, μὲ τὸν χαρακτηριστικὸν τίτλο *The blind man traces the circle*, δὲν ἀναφέρει κἄν ἔνα ἐξίσου σπουδαῖο βιβλίον, πὺν δημοσιεύθηκε τὸ 1924 καὶ εἶχε ὕστερα διαδοχικὰς ἐκδόσεις, τῆς Dora Neill Raymond μὲ τὸν τίτλον: *The political career of Lord Byron!*

Ὅταν λέγω πὼς ὁ Λόρδος Βύρων ἦταν πρὶν ἀπ' ὅλα πολιτικός, λέω κάτι πὺν ἔχει τὸ ἀντίστοιχὸ του στὸν ἀφορισμό. «Κάθε μεγάλος πολιτικός εἶναι πρὶν ἀπὸ ὅλα ποιητὴς!» Γιατὶ ἡ πολιτικὴ, ὅπως καὶ ἡ ποίησις, ἔχουν τὶς ρίζες τους στὴν ἰδιαίτερη ἐκεῖνη αἴσθησις τοῦ προικισμένου ἀνθρώπου πὺν ξέρει νὰ πηγαίῃ σ τ ἡ ν ο ὕ σ ί α, στὸ βάθος τῶν ἐπιφαινόμενων καὶ σ' αὐτὴν ἐπάνω νὰ στηρίξῃ τὴ δεοντολογία του, μὲ τὴν ἐπιστήμη καὶ τὴ διαίσθησις ὁ πολιτικός, μὲ τὴν ἐνόρασις καὶ τὸ αἶσθημα ὁ ποιητὴς. Νομίζω πὼς δὲν εἶμαι μακριὰ ἀπὸ τὰ πράγματα, ἂν βρῶ στὸν Βύρωνα μεικτὰ στοιχεῖα, ὄχι μόνο πολιτικοῦ καὶ ποιητῆ, μὰ κάτι παραπάνω, ἐπιστήμονα καὶ αἰσθηματικοῦ ἀνθρώπου. Καὶ μελαγχολικῆς καὶ μαχητικῆς ιδιοσυγκρασίας. Εἶναι ὑπεύθυνος στὴ σύνθεσις αὐτὴ ἡ μακρυνὴ ρομαντικὴ καταγωγὴ του καὶ ἡ ἀσυ-

δοσία τοῦ χαρακτήρα τῶν προγόνων του ; Εἶναι ἡ κυρίαρχη ἐπίδραση τῆς μητέρας του ; Εἶναι ὁ ἀπολλώνιος σνάνμα καὶ διονυσιακὸς ἐσωτερικὸς του κόσμος ; Εἶναι τὰ χρόνια πὸν πέρασε στὰ ἀγγλικά σχολεῖα, στὸ *Harrow* καὶ τὸ *Cambridge* ; Εἶναι ἡ διφυὴς ψυχολογία του πού, ὅπως λέει ὁ *Trelawny* πὸν τὸν ἐξέντυσε ὅταν πέθανε, ὑπαινισόμενος τὸ παιδικὸ ἀτύχημα τοῦ ποιητῆ, πὸν τὸν ἔκανε Ἐπόλλωνα ἀπὸ κερφαλῆς μέχρι γονάτων καὶ Σάτυρο ἀπὸ τὰ γόνατα ὡς τὶς φτέρνες ;

Ἴσως ὅλα αὐτὰ νὰ εἶναι σωστά. Ποιὸς μεγάλος ἄνθρωπος, ποιὸς ἄνθρωπος, ποιοῦ κοινωνικὸ σῶμα δὲν εἶναι γεμᾶτο ἀντιφάσεις καὶ ἀντιθέσεις ; Μήπως δὲν εἶναι ἡ πιὸ χαρακτηριστικὴ κραυγὴ ἀπὸ ὅλες πὸν ἐξεσφενδόνισε ὁ Βύρων, παλεύοντας μέσα στὰ ἀντίθετα ρεύματα τῶν πεποιθήσεών του, ἐκείνη πὸν βάζει στὸ στόμα τοῦ *Manfred* : « *My embrace was fatal ? I loved her and destroyed her* » ?

Αὐτὴ ἡ διφυὴς του ὑπόσταση σὰν πολιτικοῦ καὶ σὰν ποιητῆ διατρέχει τὴ ζωὴ τοῦ Βύρωνος. Μὰ ἐπηρεάζει καὶ τὶς κρίσεις τῶν συγχρόνων του. Ὅχι τῶν ὁποιοδήποτε συγχρόνων, μὰ μεγάλων ἀνθρώπων πὸν τὸν ἐθαύμασαν. Λέει ὁ Γκαῖτε : « Ὁ Λόρδος Βύρων εἶναι μεγάλος μόνο ὅταν τραγουδᾷ μόλις θελήσῃ νὰ σκεφθῆ εἶναι σὰν ἓνα παιδί ». (Ὁ Γκαῖτε ἦταν 40 χρόνια μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν Βύρωνα καὶ δὲν εἶχε τὴν ἀνεξαρτησία τοῦ Ἄγγλου ἀριστοκράτη. Δὲν ἦταν πολιτικὸς — εἶχε μόνα τὴν κρυφὴ ἐπιθυμία νὰ γίνῃ — καὶ ἔζησε στὴ σκιά τῶν ἀνακτοβουλιῶν. Φαίνεται πὼς ἡ φράση αὐτὴ γράφτηκε ὕστερα ἀπὸ τὸν τρομερὸ λόγο τοῦ Βύρωνος στὴ Βουλὴ τῶν Λόρδων τοῦ 1812 πὸν θὰ ἰδοῦμε). Ἄς συνεχίσουμε ὅμως τὴν κρίση τοῦ Γκαῖτε : « Ὁ Βύρων πρέπει νὰ κριθῆ σὰν ἄνθρωπος. Σὰν Ἄγγλος. Καὶ σὰν πνεῦμα προικισμένο μὲ μεγαλοφυΐα. Τὰ προτερήματά του πηγάζουν κυρίως ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο πὸν ἦταν. Τὰ ἐλαττώματά του ὑπὸ τὴν ιδιότητά του σὰν Ἄγγλον καὶ σὰν ἀριστοκράτη. Μὰ ἡ μεγαλοφυΐα του εἶναι ἀπροσμέτρητη. Εἶναι ἓνα μεγάλο πηγαιὸ ταλέντο. Δὲν ἀπάντησα σὲ κανέναν ἄλλο ποιητῆ τόσο μεγάλῃ, ἀληθινῇ ποιητικῇ δύναμει. Μὲ τὴν κατανόησή του τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, μὲ τὴν ἰκανότητά του νὰ διεισδύῃ στὰ πράγματα τῶν περασμένων, εἶναι τόσο μεγάλος, ὅσο καὶ ὁ Σαίξπηρ ». Μήπως οἱ τελευταῖοι αὐτοὶ στοχασμοὶ τοῦ Γκαῖτε ἀποσχηματοποιοῦν τὴν πρώτη του φράση ; Γιατὶ εἶναι στὸ βάθος θαυμασμὸς γιὰ τὴν πολιτικὴ σκέψη πὸν εἶναι σπαρμένη σὲ ὅλα τὰ ἔργα τοῦ Βύρωνος. Ὅπως καὶ τοῦ Σαίξπηρ !

Πόσο ἀλλοιώτικος, μὰ καὶ πόσο σχετικὸς εἶναι ὁ γεμᾶτος θαυμασμὸς σαρκασμὸς τοῦ *Alfred de Musset* γιὰ τὸ μεγάλο « μύστη τῆς μελαγχολίας », ὅπως τὸ λέει.

Comme un cygne a son chant sentant sa mort prochaine, sur terre autour de lui cherchait pour qui mourir !

Βρίσκει ἔτσι τὸν ἀπόηχο τοῦ Μαρίνου Φαλιέρου :

They never fail who die in a great cause !

Θὰ ἤθελα πρὶν συνεχίσω νὰ ξαναγυρίσω στὴν εἰκόνα ποὺ ἔδωσα, λίγο πρὶν, γιὰ τὸ Βύρωνα σὰν ἐπιστήμονα. Ἦθελα νὰ πῶ πὼς ἦταν ἓνας μορφωμένος ἄνθρωπος. Οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι τῶν περασμένων ἔμπαιναν στὸ στίβο τῆς λογοτεχνικῆς δημιουργίας μὲ τρομερὲς ἀποσκευές. Δὲν ἐνόμιζαν — δηλαδὴ δὲν ἐνόμιζε ὁ κοινω- νικὸς καὶ πνευματικὸς περιγυρὸς τῆς ἐποχῆς τους — πὼς τὸ ταλέντο δικαιολογεῖ τὴν ἀμορφωσιά. Ὅποιος διαβάσει τὰ ἔργα τῶν κλασσικῶν — καὶ στοὺς κλασσικοὺς μὲ τὴν ἔννοια τῆς μορφώσεως εἶναι καὶ οἱ ρομαντικοί, μὰ καὶ οἱ μεταγενέστερες αἰρέσεις, οἱ σουρρεαλιστές, οἱ ὀπαδοὶ τοῦ καινουργίου ρομάντζου κ.ο.κ. — βλέπει πόσο χειρίζονται μὲ εὐχέρεια τὴν ἀνθρωπιστικὴ κληρονομία τῶν περασμένων, ποὺ μερικοὶ καὶ σὲ μᾶς θεωροῦν ἄχθος ἀρούρης γιὰ τὸν καϋμένο τὸ μαθητὴ! Στὶς 5 Ἰου- λίου 1804, σὲ ἡλικία 16 χρόνων ὁ Βύρων, μίλησε στὸ σχολεῖο του, στὸ Harrow, δια- βάζοντας ἓνα χωρίο τοῦ Βεργιλίου. Μὰ γρήγορα ὅλοι ἀντελήφθησαν μὲ τρόπο ὅτι ἄλ- λαξε μιλώντας τὸ κείμενο καὶ τὸ μετέφερε στὴ σύγχρονη ἐποχὴ. Εἶπε τότε ὁ διευ- θυντῆς τοῦ σχολείου : «Τὸ παιδί αὐτὸ ἔχει ταλέντο ποὺ θὰ προσθέσει αἴγλη στὴ γενιά του». Εἴμαστε ἀκόμα στὴν ἀσθηρὴ ἀριστοκρατικὴ κοινωνία τῆς Ἀγγλίας.

Ὁ Βύρων καταγότανε κι ἀπ' τὸν πατέρα του κι ἀπ' τὴ μητέρα του ἀπὸ πα- λιῆς οἰκογένειας, μὰ δὲ γεννήθηκε λόρδος. Ἐκεῖνος ποὺ κατεῖχε τὸν τίτλο, ὁ ἀδελ- φὸς τοῦ παπποῦ του, εἶχε πρὶν ἀπ' αὐτὸν ἄλλους διαδόχους. Καὶ ἡ οἰκονομικὴ κατά- σταση τῆς μητέρας του, ποὺ εἶχε χωρίσει χρόνια πρὶν ἀπ' τὸν πατέρα του, δὲν τοῦ προοιωνίζε μεγάλη εὐμάρεια. Καὶ πραγματικά, καὶ ὅταν μὲ τὴ συγκυρία τοῦ πεπω- μένου ἐκκληρονόμησε τὸν τίτλο τοῦ λόρδου, ἡ ἀκίνητη περιουσία του ἔγινε μεγάλη, μὰ ἡ ρευστότητά της ἦταν μικρὴ. Τὸ πρῶτο του ταξίδι στὴν Ἀνατολή τὸ 1809 ὡς τὸ 1811 δὲν ἔγινε μὲ τίς ἀνέσεις ποὺ ἔγινε μετὰ δώδεκα χρόνια τὸ δεύτερο. Ἐγραφε στὴ μητέρα του πὼς δὲν μπορεῖ νὰ συνεχίσει, ἂν δὲν πουληθῇ ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὰ κτήματα. Πρῶγμα ποὺ ἔγινε.

Τὰ στοιχεῖα αὐτά, μαζὶ μὲ τὴν ἐπίδραση τῆς μητέρας του, ποὺ ὅσο ἦταν ἀφο- σιωμένη σ' αὐτόν, τόσο δὲν μποροῦσε νὰ συγχωρέσει τὴ διαγωγή τοῦ ἀντρα της καὶ τῶν ἐκκεντρικῶν συγγενῶν του, δίνουν μιὰ πρώτη ἐξήγηση γιὰ τὴν κατοπινὴ πορεία τοῦ ποιητῆ. Ἴσως καὶ ἐκεῖνο ποὺ λένε συνήθως γιὰ τὴν κνικιότητα ποὺ ἔδειχνε, βγαίνει ἀπὸ τὸ ἀπωθημένο αἶσθημα τῆς ἀδικίας καὶ τὴν οἰστρηλασία τῆς προσμονῆς πού, ὅταν ἐπαλήθευσε, εἶχε χάσει πολὺ μέρος ἀπὸ τὴ χάρη της.

Σὲ ἡλικία ἐννέα χρόνων, τρία χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατο στὴν Κορσικὴ τοῦ ξα- δέλφου του, ἐξ αἰτίας τοῦ ὁποίου ἔγινε πρῶτος στὴ σειρὰ διάδοχος τοῦ τίτλου, ὅταν ἓνας ἐπισκέπτης τῆς μητέρας του στὸ Aberdeen τοῦ εἶπε : «Ἐλπίζω ὅτι θὰ ἔχουμε κάποια μέρα τὴ χαρὰ νὰ διαβάσουμε τοὺς λόγους σου στὴ Βουλὴ τῶν

Κοινοτήτων», ὁ νεαρὸς Βύρων ἀπάντησε : «Δὲν τὸ ἐλπίζω καθόλου. Ἄν διαβάσετε ποτὲ κανένα λόγιο μου, θὰ εἶναι στὴ Βουλὴ τῶν Λόρδων».

Ἦταν ἤδη ἡ πρώτη ὑποσυνειδήτη πολιτικὴ τοποθέτηση. Καὶ σύγχρονα τὸ δεῖγμα τῆς ἀμφιβολίας καὶ τοῦ ἀστάθμητου πού συνοδεύει κάθε πολιτικὴ φιλοδοξία. Γι' αὐτὸ ὅταν μετὰ ἓνα χρόνον πέθανε καὶ ὁ θεῖος του καὶ ἔγινε ὁ ἴδιος λόρδος, καὶ ὁ δάσκαλός του στὸ σχολεῖο τὸν ἀνάγγειλε μὲ τὸ νέο του τίτλο «*Dominus de Byron*», ξέσπασε σὲ δάκρυα καὶ δὲν μπόρεσε νὰ πῇ «παρών». Ἕνας ἀπὸ τοὺς βιογράφους του ὁ *Sir Cosmo Gordon* γράφει τὸ 1824 ὅτι ὁ Βύρων εἶπε τότε : «Ἡ τύχη θέλησε νὰ μὲ μαστιγώσῃ χθὲς γιὰ κάτι πού ἔκανε ἓνας ἄλλος καὶ μὲ ἔκαμε σήμερα λόρδο γιὰ κάτι πού ἓνας ἄλλος ἔπαψε νὰ κάνῃ. Δὲν τῆς χρωστῶ εὐχαριστίες οὔτε γιὰ τὸ ἓνα οὔτε γιὰ τὸ ἄλλο. Γιατὶ δὲ ζήτησα τίποτα ἀπὸ τὰ χέρια της».

Σχολιάζοντας κάτι τέτοια ἐπεισόδια ὁ βιογράφος του λέει : «Εἶχε τὴν αὐθεντικὴ ἀλαζονία τοῦ ἀνθρώπου πού ἦταν προωρισμένος νὰ δημιουργῇ, ὅταν ὠριμάσῃ, ἡ ρωεὶς πού θὰ ἐπροβλημάτιζαν καὶ θὰ καθοδηγοῦσαν τὸν κόσμον».

Δώδεκα χρόνων ἐπῆγε στὸ περίφημο σχολεῖο τοῦ *Harrow*. Ὁ κηδεμόνας του Λόρδος *Carlisle* λέει ὅτι χάρηκε γιὰ τὸ χωρισμό του ἀπὸ τὴ θυελλώδη καὶ ἀφοσιωμένη μητέρα του καὶ τὴ συμμετοχὴ του στὴν ὁμαδικὴ ζωὴ ἐνὸς μεγάλου σχολείου.

Αὐτὲς ἦταν οἱ καταβολές. Καὶ συνεχίσθηκαν στὸ *Cambridge*, ὅπου ἄρχισε νὰ ἐκδηλώσῃ τὶς πρώτες μορφὲς τοῦ βασικοῦ χαρακτηριστικοῦ τῆς ζωῆς του. Καὶ αὐτὸ ἦταν ἡ ἀμφισβήτησις. Ὅχι γιὰ νὰ γελάσουμε, μὰ γιὰ νὰ τὸν τοποθετήσουμε, ἄς σημειώσουμε πὼς σύμφωνα μὲ ἓνα λίγο γεροντότερό του φοιτητὴ στὸ *Cambridge* περιφερόταν μὲ μιὰ μικρὴ ἀρκούδα, πού ἔλεγε πὼς ἤθελε νὰ τὴν κάνῃ δόκτορα ! Δὲν πρέπει νὰ ὑποτιμοῦμε τὸ ρόλο τῆς ἀμφισβήτησεως στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος. Οὔτε νὰ παρασυρῶμαστε, ὅπως καὶ ἄλλοτε ἀνάλυσα ἀπὸ τὸ ἴδιο αὐτὸ βῆμα, ἀπὸ τὶς ὑπερβολές της. Ἡ ἱστορία γράφεται ἀπὸ τὴν ἀμφισβήτησις. Καὶ ἡ πολιτικὴ πρὶν γίνῃ — ἂν μπορέσῃ — δημιουργία, εἶναι ἀμφισβήτησις. Εἶναι ἡ ἄρνησις τοῦ παρόντος. Καὶ ὅταν μὲν ἡ ἄρνησις αὐτὴ πλήττει καὶ τὸ παρελθὸν κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο μὲ τὸ παρὸν γίνεταί ἀρνητικὴ καὶ δὲν βγαίνει σὲ τίποτα. Ἡ μᾶλλον βγαίνει στὸ ἀδιέξοδο, ὅπως συμβαίνει πολλὰς φορὲς στὸν τόπο μας καὶ τὸ ζοῦμε κάθε μέρα. Ὅταν ἡ ἄρνησις τοῦ παρόντος ὀδηγῇ σὲ ἀνακατάταξι τῶν ἀξιών πού εἶχαν φωτεινὴ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον διαδρομὴ στὸ παρελθόν, τότε ὀδηγεῖ στὴ σύνθεσι καὶ θεμελιώνετι ἓνα καλύτερο μέλλον. Τότε ἡ ἀμφισβήτησις γράφει ἱστορία. Φυσικὰ αὐτὸ θὰ τὸ καταλάβουν οἱ μεταγενέστεροι. Οἱ σύγχρονοι σπάνια ἀκοῦνε τὸν παλμὸ τῆς αἰῶνος.

Ὁ Βύρων τὸν ἄκουσε. Καὶ ἡ ἀμφισβήτησίς του ἦταν δημιουργικὴ. Ἔστω καὶ ἂν ὕστερα ἀπὸ 160 καὶ πλέον χρόνια φαίνεται ὑπερβολικὸς. Μήπως ἡ ὑπερβολὴ δὲν εἶναι στὰ πλαίσια τῆς ἀναγκαιότητος τῆς ἐξελίξεως ; Μήπως ἡ μεσότητα πού εἶναι

χρυσή τομή τῆς κοινωνικῆς ζωῆς δὲν ἀποτελεῖ πολλές φορές ἐπώδυνη σύνθεση ἀδικαιολόγητων ὑπερβολῶν, ὅσο καὶ ἂν μὲ τὴν πρώτη ματιὰ φαίνεται σὰν ἀπλῆ ἔκρηξη διαμαρτυρίας ; "Ὅταν ὁ Βύρων ἐπὶ κεφαλῆς τῶν μαθητῶν τοῦ Harrow ἀναστάτωσε τὸ σχολεῖο, γιὰτὶ οἱ μαθητὲς δὲν θέλανε γιὰ διευθυντὴ ἐκεῖνον πὸν ὤρισε ὁ Ἐπίσκοπος, δὲν ἔκαμε μόνο ὅ,τι οἱ εἶδ' φρονοῦντες νομίζουν καὶ σήμερα ἀσυγχώρητη διαμαρτυρία τῶν νέων κατὰ τῆς τάξεως καὶ τῆς παραδόσεως — ἀπλῶς δὲν γνωρίζουν οὔτε τὴν ἱστορία οὔτε τὴν κοινωνία — ἐπρόβαλλε ὑποσυνείδητα μὲ ἀσήμαντο ἀπὸ πρώτη ἄποψη περιστατικὸ τὴν ἀντίδραση στὴν ὑποδούλωση τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸ κατεστημένο !

Ἡ ἀμφισβήτηση τοῦ Βύρωνος εἶναι μόνη τῆς ἓνα σημεῖο συνθέσεως. Ἐ σ κ ί ρ - τ η σ ε π ρ ὸ ς τ ῆ ν ἑ λ ε υ θ ε ρ ί α . Καὶ τὸ σκίσημα αὐτὸ ἦταν κατὰ βάση συνέπεια τῆς κλασσικῆς του μορφώσεως. Μικρὸς στὸ σχολεῖο καὶ ὕστερα καὶ στὸ Harrow καὶ τὸ Cambridge καὶ στὸ Nottingham ἀπόκτησε — τὸ εἶπαμε — στερεῆς βάσεις τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς λατινικῆς σκέψεως. Καὶ ἡ συμπάθειά του πρὸς τοὺς Ἰνδοὺς καὶ ὁ θαυμασμός του πρὸς τὸ Ναπολέοντα καὶ ἡ ὑποστήριξη τῶν Ἰρλανδῶν καθολικῶν ἀπὸ τὸ ἰδανικὸ τῆς ἐλευθερίας πὸν εἶχε ἀπὸ τὴν κλασσικὴ του μόρφωση διαμορφώσει ἔβγαιναν.

Δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ ἀναφέρω πολλὰ περιστατικὰ ἀπὸ τὴν πορεία τοῦ Βύρωνος ἀπὸ τὴν ἀμφισβήτηση πρὸς τὴ σύνθεση, ἀπὸ τὴ διαμαρτυρία πρὸς τὴ δημιουργία, ἀπὸ τὴν ὑπερβολὴ πρὸς τὸν πραγματισμό. Ἄς σταθῶ μόνον σὲ ἓνα θεμελιακὸ σταθμό, στὸν παρθενικὸ του λόγο στὴ Βουλὴ τῶν Λόρδων στίς 27 Φεβρουαρίου 1812. Ὁ Βύρων εἶχε γυρίσει ἀπὸ τὸ πρῶτο ταξίδι του στὴν Ἀνατολή. Ἦταν γεμῆτος εἰκόνες καὶ αἰσθήματα. Εἰκόνας γιὰ τὴ ζωὴ τῶν λαῶν πὸν ἐγνώρισε — ὅσο τοὺς ἐγνώρισε — γιὰ κάποια φιλοσοφία τῆς ζωῆς πὸν συνάντησε καὶ πὸν ἔκανε τὴν ψυχὴ του νὰ κυμαίνεται μεταξὺ τῆς ἀποστροφῆς πρὸς τὴν ὑποκρισία τῆς ἀγγλικῆς ζωῆς καὶ τῆς πίστεως πὸς χωρὶς κάποια ἱεραρχία, ὄχι μόνον τῶν ἀξιῶν, μὰ καὶ τῶν συνθηκῶν ὀργανώσεως, δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ ἐξέλιξη. Γοητευμένος ἀπὸ τὸν Ἀλῆ Πασᾶ καὶ τίς περιποιήσεις του, μὰ πικραμένος ἀπὸ τὴν ράθυμη ὑποταγὴ πὸν ἔδειχναν οἱ Ἕλληνες στὴ δουλεία τους — τὴν αἰχμαλωσία τους, ὅπως εἶπε ὁ Κοραῆς — σὲ ἀντίθεση πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς πὸν προσπαθοῦσαν μὲ ποικίλα μέσα νὰ ἀποτινάξουν τὸ ζυγὸ καὶ τῆς Αἰσχυρίας καὶ τοῦ Πάπα, μὰ καὶ χαράσσοντας μέσα του μιὰ στρατηγικὴ ἀπελευθερώσεως πὸν θυμίζει τὸν Κοραῆ, βρίσκοντας δηλαδὴ πὸς ἡ πειθαρχία, ὄχι τόσο στὴ μόρφωση, ὅσο στὴ μάχη εἶναι προϋπόθεση κάθε προσπάθειας, βρέθηκε πάλι στὸ περιβάλλον τῆς ἀγγλικῆς ζωῆς πὸν τὸν ξανάφερε στὴν ἀρχικὴ του μαχητικότητά. Εἶχε γίνῃ δεκτὸς πρὶν τρία χρόνια στὴ Βουλὴ τῶν Λόρδων μὲ κάποια καθυστέρηση, γιὰ τὴν ὁποία ἔκανε ἓνα σχεδὸν ὑβριστικὸ ὑπανηγμὸ στὸν Καγκελλά-

ριο τῆς Βουλῆς τῶν Λόρδων, Λόρδον Ἐλντον, ὅταν τὸν ὑποδέχτηκε στὶς 13 Μαρτίου 1809 μόνον καὶ ἔρημος, μὲ τὴν ψυχρότητα ποὺ τοῦ εἶχαν δημιουργήσει στὴν πουριτανικὴ κοινωνία τῆς Ἀλβιόνος οἱ αἰσθηματικὲς ὑπερβολές, μὰ καὶ οἱ πολιτικὲς δοξασίες τοῦ Βύρωνος καὶ στὸ ζήτημα τῶν Ἰνδιῶν, ἐν σχέσει μὲ τὸ Ναπολέοντα, ποὺ ἐθεωρήθηκαν προδοτικὲς καὶ ἀντιπατριωτικὲς. Τίποτα βλέπετε δὲν ἀλλάζει στὸν κόσμον !

Ὁ Βύρων ἦταν ἤδη μέλος τοῦ κόμματος τῶν *Whigs* ποὺ ἐξελίχθηκε ὕστερα ἀπὸ ποικίλους κλονισμοὺς καὶ ἀναζυμώσεις στὸ σημερινὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων καὶ ἀνῆκε στὴν ἀντιπολίτευση. Μὰ καὶ μὲ τὸ κόμμα του δὲν τὰ ἐπῆγαινε πολὺ καλά, κυρίως ἐξ αἰτίας ἐνὸς λιβελλοῦ ποὺ εἶχε γράψει, ὅταν ἡ *Edimburg Review* ἔγραψε μιὰ στρουφνὴ κριτικὴ γιὰ τὴν πρώτη ποιητικὴ του συλλογὴ. «^τΩρες ραστώνης», ποὺ τὸ ἐπιτίλοφόρησε «ὀπὸ τοῦ Λόρδου Βύρωνος, ἀνηλίκου». Σὲ ἀπάντηση ὁ Βύρων ἔγραψε ἓνα τεῦχος ποὺ ἔκανε χρόνια νὰ τὸ δημοσιεύσῃ. Μὰ τὸ κόμμα του τὸ ἤξερε. Εἶναι ἀπὸ τὰ ὠραιότερα σατυρικά ἔργα του. Ὁ τίτλος του εἶναι χαρακτηριστικὸς. «^τΑγγλοὶ βάρδοι καὶ Σκῶτοι κριτικοί». Καὶ δημοσιεύθηκε δυὸ μέρη ὕστερα ἀπὸ τὴ δῆθεν ὑποδοχὴ του στὴ Βουλὴ τῶν Λόρδων. Τὸ κόμμα του ποὺ στηριζότανε πολὺ στοὺς Σκώτους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους καὶ πρωτοῖδρῶθηκε, δὲν εὐχαριστήθηκε ἀπὸ τὴ στάση του. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Βύρων ὅταν ἐμπῆκε στὴ Βουλὴ τῶν Λόρδων ἐκάθησε δίπλα στὸ σπιῆκερ ἀριστερὰ στὴν ἔδρα, θέλοντας νὰ δηλώσῃ ἔτσι πὼς ἦταν ἀντιπολιτευόμενος, μὰ δὲν ἀνῆκε σὲ κόμμα. Στους *Whigs* ἐντάχθηκε ὀριστικὰ ἔπειτα, ὅταν ὁ ἡγέτης τους στὴ Βουλὴ τῶν Λόρδων Λόρδος *Holland* τὸν ἐπισκέφθηκε ἐπὶ τούτῳ στὴν κατοικία του καὶ τὸν ἔπεισε ὅτι ἐκεῖ ἦταν ἡ θέση του.

Γυρίζοντας, λοιπόν, στὴν Ἀγγλία ἀπὸ τὸ μεγάλο του γύρο στὴν Εὐρώπη, βρέθηκε μπροστὰ σὲ ποικιλόμορφες κρίσεις ποὺ πέρανε ἢ αὐτοκρατορία στὴν ἐργώδη προσπάθειά της νὰ προσαρμοσθῇ στὰ καλέσματα τῶν νέων καιρῶν. Σὲ ὅλα τὰ προβλήματα ὁ νεαρὸς λόρδος τοποθετήθηκε δίπλα στὶς νέες ιδέες, χωρὶς ὅμως νὰ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν παραδοσιακὴ κοινωνικὴ δομὴ τῆς χώρας, στὴν ὁποία εἶχε πιά προσαρμοσθῇ. Κυρίως μὲ τὰ ποιήματά του διακήρυσσε τὶς ιδέες του. Ἐνα παράδειγμα ἦταν ἡ κανστικὴ σάτυρα κατὰ τοῦ Ἐλγίνου ποὺ ἐπῆρε τὶς κόρες τοῦ Ἐρεχθείου καὶ θὰ μετακόμιζε καὶ τὸ Ἐρεχθεῖο δλόκληρο, ἂν ὁ πασᾶς τῆς Ἀθήνας δεχότανε νὰ φύγῃ ἀπ' αὐτὸ τὸ χαρέμι του.

Μέσα ὅμως ἀπὸ τὰ προβλήματα τοῦ καιροῦ ξεπήδησε ἓνα ποὺ ἐτρόβηξε περισσότερο τὴν προσοχὴ του. Εἶναι τὸ πρόβλημα τῶν μηχανῶν ποὺ ξεσήκωσε σὲ λίγο ὅλη τὴν Εὐρώπη. Τὸ πρόβλημα δηλαδὴ ποὺ ἔθεσε ἡ ἐκβιομηχάνιση τῆς παραγωγῆς, ἰδίως στὴν κλωστοῦφαντουργία, ποὺ ἐξετόπιζε μεγάλο μέρος τῶν ἐργατῶν. Ἡ πρώτη μεγάλη κρίση τοῦ καπιταλισμοῦ, ποὺ ἰδιαίτερα στὴν περιοχὴ ποὺ εἶχε τὸν προγονικὸ

πύργο του ὁ Βύρων στὸ Nottingham ὀδηγοῦσε στὴν φτώχεια καὶ στὴν ἐξαθλίωση ἐδρόματα στρώματα τοῦ πληθυσμοῦ. Οἱ ἐργάτες ἄρχισαν νὰ καταστρέφουν τὶς μηχανές καὶ ἡ Κυβέρνηση ἐπρότεινε στὴ Βουλὴ τῶν Λόρδων νὰ ἐπικυρώσῃ νόμο ψηφισμένο κιάλας ἀπὸ τὴν Κάτω Βουλὴ, μὲ τὸν ὅποιο ἐπέβαλλε τὴν ποινὴ τοῦ θανάτου στοὺς ἀντάρτες, δηλαδὴ σ' ἐκείνους ποὺ ὀργανωμένοι πιά σὲ ομάδες μὲ τὴν ἐπίκληση τοῦ «Βασιλιᾶ Ludd», ἐνὸς ὑποθετικοῦ ἐπαναστάτη ποὺ πρὶν χρόνια εἶχε κάνει τὴν ἴδια δουλειὰ στὸ Leicestershire, κατάστρεψαν τὶς μηχανές. Καὶ ἀμέσως τότε, μὰ καὶ χρόνια ὕστερα ὁ Βύρων ἔγραψε ἀνώνυμους ὕμνους γιὰ τοὺς «Λουθηρανούς» «αὐτοὺς» τῆς Πολιτικῆς, «τοὺς λουδδιστές», ποὺ δὲν ἐτόλμησε κανένας νὰ τοῦ ἀποδώσῃ ὡς τὸ θάνατό του. Ποιήματα ἐντελῶς πολιτικά, ὅπως καὶ τὰ περισσότερα ποιήματά του. Γκαῖτε dixit.

Τὸ πρόβλημα τοῦ νόμου αὐτοῦ ἀπασχόλησε πολὺ τὸ Βύρωνα. Καὶ ἐνῶ εἶχε σκεφθῆ νὰ ἐξετάσῃ στὸ λόγο του τὸ ἐξ ἴσου φλέγον τότε θέμα τῶν σχέσεων καθολικῶν καὶ διαμαρτυρομένων στὴν Ἰρλανδία — ἀπὸ τότε ὑπῆρχε τὸ ζήτημα — ἐπροτίμησε νὰ μιλήσῃ γιὰ τοὺς ἀπόκληρους τοῦ Nottingham. «Ξέρω, ἔγραφε στὸν ἡγέτη τοῦ κόμματός του, πὼς δὲν πρέπει νὰ ἀνασταλῆ ἡ πρόοδος καὶ δὲν πρέπει νὰ καταστραφοῦν οἱ μηχανές. Μὰ δὲν μπορῶ νὰ συμφωνήσω στὸ νὰ καταστραφοῦν οἱ ἄνθρωποι». Ἴσως εἶναι ἡ πρώτη κραυγὴ ποὺ ἀκούστηκε στὴν Ἀγγλία γιὰ μιὰ καινούργια ἔννοια ποὺ δίχως αὐτὴ ὁ καπιταλισμὸς δὲν θὰ μποροῦσε νὰ ἐπιβιώσῃ, μὰ ἔννοια ἀδιαμόρφωτη ἀκόμα, ὅπως ἦταν ἀδιαμόρφωτη καὶ ὅταν ὕστερα ἀπὸ εἴκοσι χρόνια τὴν διατύπωνε ἀρνητικὰ καὶ αὐτός, ὅπως ὁ Βύρων, ἀπὸ τὸν ἄμβωνα τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων, ὁ Lacordaire. Μιὰ ἔννοια ποὺ ἡ ἔλλειψή της — οἱ κρατοῦντες εἶναι πάντοτε καθυστερημένοι καὶ κοντόφθαλμοι — ὠδήγησε στὸ ἐπαναστατικὸ κῶμα ποὺ ξεκίνησε ἡ ἐπιστημονικὴ σκέψη τοῦ Καρόλου Μάρξ. Ἡ ἔννοια αὐτὴ εἶναι ἡ ἔ ν ν ο ι α τ ῆ ς κ ο ι ν ω ν ι κ ῆ ς π ο λ ι τ ι κ ῆ ς !

Στις 27 λοιπὸν Φεβρουαρίου 1812, ὁ Βύρων ἐξεφώνησε τὸ λόγο του ἐναντίον τοῦ νόμου περὶ ποινῆς τοῦ θανάτου στοὺς λουδδιστές. Περιέγραψε μὲ σκοτεινὰ χρώματα τὴν ἐξαθλίωση τῶν κατοίκων τῆς κλωστοῦφαντουργικῆς ζώνης καὶ ἐκραύασε ὅτι ὁ νόμος δὲν εἶναι μόνον ἄδικος, εἶναι καὶ ἄχρηστος. Κάτι παραπάνω εἶναι ἐπικίνδυνος, γιατί θὰ δημιουργήσῃ τὶς προϋποθέσεις ἀνοιχτῆς ἀνταρσίας.

Ἡ ὑποδοχὴ ἦταν ψυχρὴ, μὰ ὁ θαυμασμὸς μεγάλος. Εἶπε τότε — ἄς ἀναφέρω αὐτὴ μόνον τὴν κρίση — ὁ Sir Francis Burdett, παίζοντας μὲ τὴ λέξη Lord ποὺ σημαίνει καὶ Θεὸς καὶ λόρδος. «The best speech by a lord since the Lord knows when» (Ὁ καλύτερος λόγος ἐνὸς λόρδου ἀφότου μόνον ὁ Θεὸς ξέρει πότε!).

Ὁ ἀνορθόδοξος λόρδος σχολιάσθηκε δυσμενέστατα. Ἦταν ἐπαναστάτης. Ὁ π ω ς ὄ λ ο ι οἱ Μ ε σ σ ί ε ς. Καὶ ὁ Παλαμᾶς τὸ Βύρωνα τὸ λέει Μεσσία. Καὶ

ἦταν ἀκόμα σπουδαῖος τεχνίτης τοῦ λόγου. Ἐξεπέριναγε τοὺς λόρδους. Καὶ δὲν ὑπάρχει πιὸ ἐπικίνδυνον προᾶγμα ἀπὸ τὸ νὰ ξεπερνᾷς τοὺς ἄλλους. Μὰ τὴν δυσμείνεια τοῦ Κοινοβουλίου τὴν ἔσπασε ὁ ἐνθουσιασμός τοῦ κόσμου ποὺ ἐδιάβασε τὰ δύο πρωῶτα *capta* τοῦ *Child Harold* ποὺ ἐκυκλοφόρησαν λίγες μέρες πιὸ ὕστερα. Καὶ ποὺ καὶ αὐτά, μέσα στὸ ρομαντικὸ ὑποκειμενισμό τους ἦταν γεμᾶτα ἀπὸ πολιτικὰ κηρύγματα, ὄχι μονάχα θετικὰ γιὰ τὴν ἐλευθερία καὶ τὴ δικαιοσύνη, μὰ καὶ κοινωνικὰ γιὰ τὴν ἠθικὴ ὑπόσταση τῆς ἀγγλικῆς ζωῆς καὶ ἀρνητικὰ γιὰ τὴν κατάσταση τῆς κοινωνικῆς ζωῆς καὶ τὴν ὑποκρισία της. Ὁ Βύρων ἀποκαταστάθηκε ἔτσι στὴ συνείδηση καὶ τοῦ κατεστημένου ποὺ ὑποτάχθηκε στὸν ποιητὴ ξεχνώντας τὸν πολιτικὸ.

Δὲν ἄργησε ὁμως νὰ ξαναφανῆ ἡ εἰκονοκλαστικὴ του διάθεση. Ὑστερα ἀπὸ λίγο ἓνας λόγος του στὴν Βουλὴ τῶν Λόρδων φέρνει γιὰ πρώτη φορὰ ἐπίσημα τὴ σκέψη του στὴν Ἑλλάδα. Τὸ ζήτημα τῶν καθολικῶν τῆς Ἰρλανδίας εἶχε φωντώσει καὶ πάλι. Καὶ ὁ Βύρων μίλησε γιὰ τὶς διώξεις ποὺ τοὺς ἐγίνοντο καὶ γιὰ τὰ δικαιώματά τους. Εἶπε τότε ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶναι «σὰν τοὺς Ἰρλανδοὺς παπιστὲς ποὺ οἱ Μουσουλμάνοι τοὺς δυναστεύουν». Καὶ ἐρώτησε μὲ σαρκασμὸ: «πότε οἱ Βρεττανοὶ θὰ χειραφετήσουν τοὺς «Ἰρλανδοὺς εἰλωτες»; Ὁ Μωάμεθ τὸ ἀπαγορεύει! Εἴμαστε τότε κακοὶ Μουσουλμάνοι καὶ χειρότεροι Χριστιανοί!» Καὶ νὰ σκέπτεται κανεὶς πὼς τὸ κόμμα του ἦταν ὑπὲρ τῶν προτεσταντῶν!

Ὑστερα ἀπὸ λίγο ἄλλη φ ο β ε ρ ὄ τ ε ρ η παρεμβάση. «Υποστηρίζουμε ἓνα κοινοβουλευτικὸ βασιλιᾶ καὶ ἓνα κοινοβουλευτικὸ σύνταγμα, μὰ ὄχι ἓνα κοινοβουλευτικὸ Θεό!», εἶπε. Ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 1813 ὁ Βύρων ἐγίνετο, ὅπως ἔγραψε ἓνας βιογράφος του, κάθε μέρα καὶ πιὸ δυσάρεστος (*obnoxious*).

Τὴν πρωταπριλιά τοῦ 1813 ἔγραψε δέκα σατυρικὲς γραμμὲς γιὰ τὸν Ἀντιβασιλέα πού, ἂν ἦταν ἄλλος, θὰ τὸν ἔστελναν γιὰ χρόνια στὴ φυλακὴ. Ὅπως συμβαίνει πάντοτε.

Δὲν μπορῶ νὰ ἀναφέρω ὅλες τὶς παρεμβάσεις τοῦ Βύρωνος στὴ Βουλὴ. Καὶ ὅλες εἶχαν τὸ χαρακτῆρα τῆς μάχης γιὰ τὸ δίκαιο. Ἐξακολούθησε τὸν ἀγῶνα του στὴν Ἀντιπολίτευση. Τὸ μόνο φίλο ποὺ εἶχε στοὺς *Tories* ἦταν ἓνας ἄλλος φιλέλληνας, ὁ *Canning*. Ἡ μοῖρα ἔχει τοὺς νόμους της!

Κάποτε ὁμως ἔρχεται ἡ ὥρα τοῦ καμάτου. Ὑστερα ἀπὸ τὴν πτώση τοῦ *Ναπολέοντος*, στὸν θανατισμὸ πρὸς τὸν ὁποῖο ὁ Βύρων ἔμεινε πιστὸς ὡς τὸ τέλος, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ στιγμή τοῦ Βατερλώ, ὅταν εἶπε πὼς ὁ *Αὐτοκράτωρ* ἔπρεπε νὰ *αὐτοκτονήσῃ*, ἄλλαξε ὁμως γνώμη μετὰ τὴν ἐπιστροφή τῶν ἑκατὸ ἡμερῶν, ἢ ἀηδία ἄρχισε νὰ τὸν κυριεύῃ. Ἐνας πάστορ, ὁ δόκτωρ *Busby* ἔγραψε ἓνα ποίημα, *Anti Byron*, ὅπου ὑποστήριζε πὼς ἀποδείχνει ὅτι ὁ Βύρων συνωμοτοῦσε συστηματικὰ γιὰ νὰ ἀνατρέψῃ τὴν ἀθροιστικὴν καὶ κἀθεκτικὴν καὶ ἐκτετατικὴν καὶ ὅτι εἶχε κινώ-

λας πετύχει πολλά. Τὸ ποίημα ὅσο κι ἂν ἦταν σύγχρονα κολακευτικό, γιατί ἔδινε σημασία στὸ Βύρωνα, ἦταν ταυτόχρονα καὶ ἀηδές. Καὶ ὁ Βύρων ἀποφάσισε νὰ μὴ ξαναδημοσιεύσει τίποτα. Φυσικὰ ὕστερα ἀπὸ λίγο ἔγραψε τὴν περιφημὴ «Ὁδὴ γιὰ τὴν πτώση τοῦ Ναπολέοντα», πὺν ὅμως δημοσιεύθηκε ἀνώνυμα, χωρὶς φυσικὰ νὰ ἀπατηθῆ κανένας γιὰ τὴν πατρότητά της.

Μὲ τὸ λόγο του γιὰ τοὺς καθολικοὺς τερματίστηκε ἡ κοινοβουλευτικὴ σταδιοδρομία τοῦ Βύρωνος. Εἶχε ἀρχίσει ἡ μεγάλη ἀντίδραση κατὰ τοῦ ἐπαναστάτη. Καὶ ἡ ἀντίδραση κορυφώθηκε, ὅταν ἕνα χρόνο μετὰ τὸ γάμο του μὲ τὴν Ἀναμπέλλα Μίλμπανκ, πὺν παρὰ τὴ γλυκύτητά της καὶ τὴ μόρφωση, τὸ μόνο πὺν κατώρθωσε ἦταν νὰ τοῦ δώσει μιὰ κόρη μὰ ὄχι νὰ τοῦ διώξει τὴ μελαγχολία, ἕνα χρόνο λοιπὸν μετὰ τὸ γάμο ἡ Ἀναμπέλλα ἀναγκάστηκε νὰ ζητήσῃ διαζύγιο.

Τὸ σκάνδαλο ἦταν μεγάλο. Καὶ ὁ Βύρων ἔφυγε ἀπὸ τὴν Ἀγγλία, στὴν ὁποία δὲν ἐπρόκειτο νὰ γυρῆσι πιά ζωντανός. Καὶ οὔτε ὅταν γύρισε νεκρός δὲν τὸν ἄφησαν νὰ θαφτῆ στὴ γωνιά τῶν ποιητῶν, στὸ Ἀββαεῖο τοῦ Οὐδέστμινστερ! Ὁ ἐπίσκοπος τὸ ἀπαγόρευσε! Καὶ μόνο στὰ 1969, 145 χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατό του, ἐμπῆκε στὴ γωνιά τοῦ ποιητῆ μὰ πλάκα γιὰ τὸ Βύρωνα!

Στὴν Ἰταλία ἐκδηλώθηκε ξανά ἡ πολιτικὴ του φύση. Στὴ Ραβέννα θεωρήθηκε σὰν ἀρχηγὸς τῆς ἐπαναστάσεως πὺν ἐπρόκειτο νὰ ἐκραγῆ στὶς 10 Φεβρουαρίου 1821. Τὸ κίνημα προδόθηκε καὶ δὲν ἔγινε. Πρὶν λίγες μέρες ὅμως, στὶς 22 Ἰανουαρίου, ἡμέρα τῶν γενεθλίων του, ὁ Βύρων ἔγραψε: «Τόσα πολλὰ χρόνια ἔζησα καὶ τίποτα ἄξιο λόγου δὲν πέτυχα!» Καὶ ἀκόμα: «Οἱ Καρμπονάροι σύντροφοί μου μὲ ἄφησαν σήμερα μόνο. Ὅμως τὸ σπῆτι μου εἶναι γεμᾶτο ἀπὸ τὰ ὄπλα τους. Μὲ νομίζον φαίνεται σὰν ἀποθήκη πὺν μπορεῖ στὴν ἀνάγκη νὰ προσφερθῆ γιὰ θυσία. Μὰ ἂν ἐλευθερωθῆ ἡ Ἰταλία δὲν ἔχει σημασία ποιὸς καὶ τί θὰ θυσιασθῆ. Ὁ σκοπὸς εἶναι μεγάλος, εἶναι ἡ ποίηση τῆς πολιτικῆς». Ὁ Γκαῖτε ἔλεγε τὸ ἀντίθετο γιὰ τὸ Βύρωνα: Ἡ πολιτικὴ τῆς ποιήσεως.

Ἐν τῷ μεταξύ, ἡ στενὴ γνωριμία του μὲ τὸ Σέλλεϋ τὸν ἐσπρωξε πρὸς ριζοσπαστικότερες ιδέες. Εὐχόταν αὐτὸς ὁ ἀριστοκράτης τὸ γκρέμισμα τῶν βασιλιάδων, πὺν μὲ τὴν Ἱερὴ Σύμμαχία κρατοῦσαν ὑπόδουλους τοὺς λαοὺς καὶ ἔφτασε νὰ συμπορεύεται μὲ τὸ Σέλλεϋ πὺν ζητοῦσε τὴν ἀπόλυτη δημοκρατία, τὴ διανομὴ τῶν γαιῶν καὶ τὴν κοινοκτημοσύνη τῶν γυναικῶν!

Τὸ 1821 ὅμως εἶναι χρόνος γεμᾶτος γεγονότα. Ὁ Βύρων γράφει τὸν Ἰούλιο τὸν «Καῖν», πὺν εἶναι, ὅπως εἶπα, κατὰ τὴν κρίση μου, τὸ σταχαστικότερο ἔργο του πὺν συνεχίζει τὴν προμηθεϊκὴ παράδοση, πὺν εἶχε στὴν ψυχὴ του πάντοτε ὁ ποιητὴς καὶ πὺν ἔρχεται λίγο ὕστερα ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ ἐπανάσταση, πὺν δὲν εἶχε ἀμέσως τὴν

ἀπήχηση πὸν ἐδημιούργησε κατόπιν. Λίγο ὅμως μεταγενέστερα, τὸ Γενάρη τοῦ 1822 πέθανε ἡ πεθερὰ τοῦ Βύρωνος καὶ ἀφῆκε στὸ γαμβρὸ της, σύμφωνα μὲ τὸ συμβόλαιον τοῦ διαλυμένου γάμου του, μὰ ἀκόμα καὶ ἀπὸ κάποια μεταμέλεια γιὰ τὸν καλοπροαίρετο, ἄλλωστε, ρόλο της στὸ διαζύγιον του, τὴ μισὴ ἀπὸ τὴ μεγάλη περιουσία της. Εὐτυχῶς γιὰ τὴν Ἑλλάδα ! Γιατὶ τὸ Μάρτιον τοῦ 1823 ὁ Βύρων ἔγινε μέλος τοῦ Φιλελεύθερου Φιλελληνικοῦ Κομιτάτου καὶ στάλθηκε ἀντιπρόσωπὸς του στὴν Ἑλλάδα.

Θὰ πῆγαινε σὲ πολὺν μᾶκρος ἡ ἀνάπτυξη τῶν λεπτομερειῶν τῆς διαδικασίας πὸν ἀκολούθησε καὶ τῶν προγραμμάτων πὸν ἔγιναν τότε καὶ ἀπὸ τὸ Κομιτάτο τοῦ Λονδίνου καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Βύρωνα.

Ἡ ἱστορία τοῦ φιλελληνισμοῦ στὴ Δύση πὸν τόσο βοήθησε, ἴσως ψυχικὰ περισσότερο παρὰ πραγματικά, τὸν Ἐθνικὸ μας ξεσηκωμὸ εἶναι ἓνα ὠραῖο κεφάλαιον τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ, πὸν ὅπως ὅλα τὰ ὠραῖα πράγματα ἔχει καὶ τὶς ἄσχημες πλευρὲς του. Ὑστερα ἀπὸ τὴ θυσία τοῦ Πέτα πὸν ἐξαφάνισε τὸν ἀνθὸ τῆς εὐρωπαϊκῆς καὶ ἐπτανησιακῆς νεολαίας, λάθος ἀνάλογο μὲ τὴ θυσία τοῦ Ἱεροῦ Λόχου, ὁ φιλελληνισμὸς στὴν Εὐρώπῃ ἄρχισε νὰ φ ο β ᾱ τ α ι. Χρειαζότανε μιὰ διπλωματικὴ πολιτικὴ καὶ μιὰ θεληματικὴ προσωπικὴ προσφορὰ καὶ θυσία, χρειαζότανε τὸ Βύρωνα γιὰ νὰ ξαναζωντανέψῃ.

Ἄς μείνουμε στὴ διαγωγὴ τοῦ Βύρωνος.

Ἡ διαγωγὴ του αὐτὴ ἦταν διαγωγὴ ὑπεύθυνου πολιτικοῦ ἀνθρώπου.

Προσπάθησε νὰ μείνῃ μακριὰ ἀπὸ τὸ διαφημιστικὸ ρόλο πὸν πολλοὶ φιλέλληνες κατέληξαν νὰ ὑποδυθοῦν, ἐπικαλούμενοι τὴν ἀρχαιότητα καὶ δίνοντας συμβουλές. Πράγματα πολὺ ἀνθρώπινα ἄλλωστε πὸν κάναμε καὶ οἱ ἐλεύθεροι Ἕλληνες γιὰ ἑκατὸ πενήντα χρόνια καὶ πὸν ἐξακολουθοῦμε νὰ κάνουμε καὶ σήμερον ὑποτιμῶντες ἔτσι καὶ τῆς μεγάλης κληρονομίας μας τὴ σημασία καὶ τοῦ χρέους μας τὸ βάρος, μὰ καὶ τὸ ἀφάνταστο μεγαλεῖο.

Ὁ Βύρων ἔμεινε στὴν Κεφαλλονιά σκεπτικὸς καὶ περίφροντις, ἀναζητώντας τὸν καλύτερον τρόπο βοήθειας στὸ ἀγωνιζόμενον Ἕθνος. Καὶ στὸ τέλος διάλεξε τὸ Μεσολόγγι. Ἄς ξεπεράσουμε τὶς ἀθλιότητες πὸν συνάντησε στὴν προσπάθειά του. Ἄς ξεχάσουμε τὸ γράμμα τοῦ Μαυροκορδάτου πὸν πρωτοδημοσιεύτηκε περίσιν στὸ περιοδικὸ τῆς *Byron Society*, ὅπου ὁ ἀτυχῆς ἠγέτης ἰκέτευε τὸ Βύρωνα νὰ τοῦ στείλῃ ἐπείγοντως, ἔναντι τοῦ δανείου πὸν ἔγινε χάρις σ' αὐτὸν στὴν Ἑλλάδα, τρεῖς χιλιάδες τάλληρα πὸν ζητοῦσαν γιὰ τοὺς μισθοὺς τους οἱ Σουλτῶτες. Καὶ ὅλα τὰ ὅσα ἄλλα τράβηξε ὁ Βύρων στὸ Μεσολόγγι προσπαθώντας νὰ συμφιλιώσῃ τοὺς ἀλληλομαχόμενους Ἕλληνες καὶ νὰ ἐτοιμάσῃ τὴν ἐξόρμησιν πρὸς τὴ Ναύπακτο, πὸν εἶχε γι' αὐτὸν μεγάλη στρατηγικὴ σημασία.

Και ἄς μείνουμε στὴν ἄμεση πολιτικὴ δράση του. Χάρις σ' αὐτὸν ὠχυρώθηκε καὶ ἄνθεξε τὸ Μεσολόγγι. Χάρις σ' αὐτὸν δόθηκε στὸν ἀγώνα ἡ προῆ τῆς συνέχειας. Ἐκεῖνο δηλαδὴ ποὺ λείπει συνήθως ἀπὸ κάθε ἐλληνικὴ προσπάθεια. Χάρις σ' αὐτὸν τέλος οἱ καπεταναῖοι πού, ὅπως ὅλοι οἱ καπεταναῖοι, νομίζουν ὅτι τὰ ξέρον ὅλα καὶ τὰ μποροῦν ὅλα φτάνει νὰ εἶναι ἀπόλυτοι ἄρχοντες, ὑποτάχθηκαν στὴν πολιτικὴ κρίση, ποὺ ἔνεκα τῶν ἀργυρίων του ἐπέβαλε ὁ Βύρων ὑποστηρίζοντας τὴ γραμμὴ τοῦ Μαυροκορδάτου. Δὲν εἶναι ὑπερβολὴ ἂν ποῦμε ὅτι τὸ στοιχεῖο ποὺ εἰσέφερε περισσότερο ὁ Βύρων, ὅταν ζοῦσε στὸ Μεσολόγγι, ἦταν ὁ πολιτικός του νοῦς ποὺ τὸν ἔκανε καὶ συμβιβαστικὸ καὶ ἀνεξίθρησκο καὶ ἐπιεικῆ καὶ ἀνθρώπινο καὶ πρὸ τοὺς Τούρκους ἀκόμα. Ἦταν ὁ ἄνθρωπος ποὺ δίπλα στὴ λεβεντιά, στὸ ὄνομα καὶ στὸ χρῆμα εἶχε καὶ τὴν πολιτικὴ κρίση. Τὸ Μεσολόγγι ἀπέδειξε τὸ Βύρωνα σ υ ν ε π ῆ π ο - λ ι τ ι κ ὸ ἄ ν δ ρ α.

Ἡ Ἑλλάς τοῦ ὀφείλει πολλά. Τοῦ ὀφείλει τὸ ὅτι διαπραγματεύθηκε καὶ πέτυχε τὸ πρῶτο δάνειο τοῦ City πρὸς τὸ ἀνύπαρκτο ἀκόμα Κράτος. Τὸ θέμα δὲν ἦταν μόνο ὑλικό. Ἐδημιουργοῦσε τὸ δεσμὸ τοῦ ὀφειλέτη μὲ τὸ δανειστὴ ποὺ ἐπιθυμεῖ πιά νὰ δημιουργηθῆ τὸ ἀναμενόμενο Κράτος γιὰ νὰ εἰσπράξῃ τὰ ὀφειλόμενα. Καὶ αὐτὸ εἶναι μεγάλο στοιχεῖο στὴ διεθνῆ πολιτικὴ, ὅπως μᾶς μαθαίνει ἡ ἱστορία. Τοῦ ὀφείλει τὸ φούντωμα ποὺ ἔδωσε ὁ θάνατός του, ἓνα εἶδος θυσίας πρὸς τὸ ἰδανικὸ τῆς ἐλευθερίας, στὸν εὐρωπαϊκὸ καὶ τὸν ἀμερικανικὸ φιλελληνισμό καὶ ἀκόμα τὸ φῶς ποὺ ἄστραψε μὲ τὸ ὀλοκαύτωμα τοῦ Μεσολογγίου, ποὺ ὁ θάνατός του παρασκεύασε ψυχολογικὰ σ' ὅλον τὸν κόσμον, τὴν ἀποκάλυψη ποὺ ἔγινε γιὰ τὸ καινούργιο στοιχεῖο ποὺ εἰσέβαλε μὲ τὸν ἐλληνικὸ ξεσηκωμὸ στὴν ἱστορία τοῦ κόσμου. Ἐνὸς κόσμου κυριαρχημένου ἀπὸ τὴ σκιά τοῦ κατεστημένου τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας. Τὸ στοιχεῖο αὐτὸ ἦταν ὁ ἐλληνικὸς πατριωτισμὸς, ὅπως εἶχα τὴν τιμὴ νὰ τὸν ἀναλύσω ἀπὸ τὸ ἴδιο αὐτὸ βῆμα στὶς 24 Μαρτίου 1972.

Ἡ ἀτμόσφαιρα εἶχε δημιουργηθῆ πὼς κάτι νέο θὰ βγῆ ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ ἐπανάσταση. Δὲν ἔφτανε πιά κὰν ἡ ἀρχὴ τῶν ἐθνικοτήτων, ἓνας καινούργιος ἀέρας ὠλοκλήρωνε τὴν ἀρχὴ αὐτὴ στηρίζοντάς της στὴν ἔννοια τῆς πατρίδας, δέσμη φωτὸς ποὺ ξεκινᾶ ἀπὸ τὴ μακροπρὴ ἱστορία καὶ πορεύεται μὲ συνέχεια ἀδιάκοπη στὸ ἀπώτερο μέλλον.

Ὁ Σπυρίδων Τρικούπης διαισθάνθηκε τὸ πρᾶγμα ὅταν ἔλεγε στὸν ἐπικήδειο λόγο του στὸ Βύρωνα :

«Πολλὰ ἐστάθησαν τὰ λαμπρὰ ἔθνη εἰς τὸν κόσμον, ἀλλὰ ὀλιγόταταις ἢ ἐποχαῖς τῆς ἀληθινῆς τους λαμπρότητος· ἓνα ὅμως φαινόμενο, στοχάζομαι, λείπει ἀπὸ τὰ χρονικὰ ὄλον τοῦ λαμπροῦ κόσμου, φαινόμενο, διὰ τὸ ὅποιον ἐδίσταξεν, ἂν ποτὲ ἤμπορῆ νὰ φανῆ, καὶ αὐτὸς ὁ παρατηρητικὸς νοῦς τῆς φιλοσοφίας. Ὅλα

σχεδόν τὰ ἔθνη τῆς γῆς ἔπεσαν ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ ἑνὸς εἰς τὰ χέρια τοῦ ἄλλου ἀθ-
θέντου. Κάποτε ἐκαλλιτέρευσαν, κάποτε ἐχειροτέρευσαν· πουθενὰ ὅμως τὸ μάτι
τοῦ ἱστορικοῦ δὲν εἶδε κανένα ἔθνος κατασκληρωμένον ἀπὸ βαρβάρους, καὶ μάλιστα
βαρβάρους ριζωμένους ἀπὸ αἰῶνες εἰς αὐτὸ τὸ ἔθνος, δὲν τὸ εἶδε, λέγω, νὰ ξεσκλη-
ρωθῆ ἄφ' ἑαυτοῦ του· ἰδοὺ τὸ φαινόμενον· τοῦτο σήμερον παρῶρησιάζεται κατὰ πρῶ-
την φορὰν εἰς τὸν κόσμον, καὶ φαίνεται εἰς μοναχὴν τὴν Ἑλλάδα, ναί, εἰς μοναχὴν
τὴν Ἑλλάδα φαίνεται· τὸ βλέπει μακρόθεν ὁ φιλόσοφος, καὶ χάνει τὸν δισταγμὸν
του, τὸ βλέπει ὁ ἱστορικός καὶ ἐτοιμάζεται νὰ τὸ διηγηθῆ ὡς νέαν ἀνακάλυψιν τῆς
τύχης τῶν ἐθνῶν· τὸ βλέπει ὁ πολιτικός, καὶ γίνεται σκεπτικώτερος καὶ προφυλα-
χτικώτερος· τόσον παράδοξος εἶναι ὁ καιρὸς, εἰς τὸν ὁποῖον ζοῦμεν, ἀγαπητοί μου
Ἕλληνες· ἡ ἐπανάστασις τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶναι ἐποχὴ τοῦ ἔθνους μας μόνον, εἶναι
ἐποχὴ ὅλων τῶν ἐθνῶν, ὅλων τῶν αἰώνων, ἐπειδὴ, καθὼς σᾶς εἶπα, εἶναι φαινόμε-
νον μοναδικὸν εἰς τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῶν ἐθνῶν.

Αὐτὸ τὸ μοναδικὸν φαινόμενον ἐπαρτήρησεν ὁ μεγάλος νοῦς τοῦ μεγαλό-
φρονος, τοῦ πολυθρηνήτου Μπάϊρων, καὶ ἠθέλησε νὰ ἐνώσῃ τὴν ἀθάνατὴν του δόξαν
μὲ τὴν δόξαν σας, καὶ νὰ γράψῃ τὸ ὄνομά του εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν λαμπρῶν σας
κατορθωμάτων· δὲν ἔγιναν καὶ ἄλλαις ἐπανάστασις εἰς ταῖς ἡμέραις του ; καμμίαν
ὅμως δὲν ἠκολούθησε, καμμίαν δὲν ὑπερασπίσθη, ἐπειδὴ εἶναι πολλὰ διαφορετικὸς
ὁ χαρακτῆρας τους, καὶ πολλὰ διαφορετικὴ ἡ φύσις τους· ἡ μοναχὴ δόξα τῆς Ἑλλάδος
ἦτον ἄξια δόξα ἐκείνου, τὸν ὁποῖον δοξολογοῦν ὅλα τὰ σοφὰ στόματα. Βλέπετε
λοιπόν, ὦ Ἕλληνες, βλέπετε εἰς τί καιρὸν ζῆτε, εἰς τί ἀγῶνα ἐμβήκατε ; βλέπετε
ὅτι μὲ τὴν δόξαν σας δὲν ἠμπορεῖ νὰ συγκριθῆ καμμία δόξα περασμένη ; Οἱ φιλε-
λεύθεροι, οἱ φιλόσοφοι ὅλων τῶν ἐθνῶν, σᾶς χαιρετοῦν ὅλοι μακρό-
θεν, ὅλοι σᾶς συγχαίρονται, ὅλοι σᾶς ἐμψυχώνουν, καὶ ὁ ποιητὴς τῶν καιρῶν μας,
ἀγκαλὰ καὶ στεφανωμένος ἀθανασίαν, ἐζήλευσε τὴν δόξαν σας, καὶ ἦλθε προσωπικῶς
νὰ ξεπλύνῃ μαζὴ σας μὲ τὸ αἷμά του τὰ μολυσμένα ἀπὸ τὴν τυραννίαν χρώματά μας».

Τοῦ Γεωργίου Γκόρντον, ἔκτου λόρδου Βύρωνος, αἰωνία ἡ μνήμη !

Ἡ ἀνάλυση τῆς πολιτικῆς ψυχολογίας τοῦ Βύρωνος ἔδωσε ἀφορμὴ καὶ σὲ
κριτικὲς πού ἀξίζει νὰ τις ἀναφέρουμε, γιατί δείχνουν ἀκριβῶς τὴν πελώρια ἐπίδραση
πού εἶχαν καὶ τὰ ἰδεολογικὰ ρεύματα τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνα στὸ Βύρωνα καὶ
ὁ Βύρων στίς κατοπινὲς πνευματικὲς καὶ πολιτικὲς διαμορφώσεις.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀντίδραση τοῦ Θωμᾶ Κάραυλ πού κατάκρινε μὲ δξύτητα
τὸ Βύρωνα, μὰ πού τὸν ἔλεγε ὥσπου πέθανε «ἀδελφὸ του». Μὲ τὰ χρόνια σχημάτισε
ἄλλη ἄποψη γιὰ τὸ ἀρχέτυπο τῶν «ἠρώων», μὲ τὸ ὁποῖο ἀπορροφήθηκε καὶ ἀκόμα
σιγὰ - σιγὰ νόμισε πὼς καὶ ὁ Βύρων ὑποτάχθηκε καὶ στὸ «κατεστημένο» καὶ στὰ

πάθη του, πράγμα πὸν δὲν ἐπιτρέπεται στοὺς «Ἡρώες». Ἦδη στὸ *Santor Resartus*, ἀφοῦ παραβάλλει τὸ Βύρωνα μὲ τὸ Ναπολέοντα, φωνάζει «κλείστε τὸ Βύρωνα καὶ ἀνοίχτε τὸ Γκαίτε». Ἡ παρομοίωση τοῦ Βύρωνα μὲ τὸ Ναπολέοντα ἦταν συνηθισμένο μοτίβο. Οἱ Γάλλοι εἶπαν στὸ θάνατό τους πὸς οἱ δύο μεγαλύτεροι ἄνθρωποι τοῦ αἰῶνα πέθαναν σχεδὸν τὸν ἴδιο καιρό. Ἕνας ἄλλος στοχαστὴς ἀπὸ τοὺς ὀξύτερους, βαθύτερους καὶ πολυπλευρότερους τῆς ἐποχῆς μας, ὁ *Bertrand Russel* ἀναλύοντας τὸ Βύρωνα τὸ λογαριάζει σὰν σατανικὸ ἄριστοκράτη - ἐπαναστάτη πὸν θυμίζει τὸ Νίτσε. Μὰ ὁ Νίτσε προχώρησε ἕνα ἀκόμα βῆμα στὴ λατρεία τοῦ ἐγῶ. Ἄν ὀπῆρχαν θεοὶ πὸς θὰ μπορούσα νὰ δεχθῶ νὰ μὴν εἶμαι θεός; εἶπε. Παρὰ τὸ Μάκβεθ καὶ τὸν *Caïn*, ὁ Βύρων δὲ θέλησε ποτὲ νὰ γίνῃ θεός. Γι' αὐτὸ τὸν ἐγροιστικὸ σατανισμό του ὁ *Russel* τὸν θεωρεῖ σὰν ἰδεολογικὸ πρόδρομο τοῦ *Χίτλερ*!

Τέτοιες κρίσεις εἶναι σωστὲς ἢ λανθασμένες ἀνάλογα μὲ τὴν ἀφετηρία ἀπὸ τὴν ὁποία ξεκινοῦν. Ὁ *Χίτλερ* ἦταν ἀναμφισβήτητα ἕνα παιδί τῆς ἀμφισβήτησεως. Ἴσως ὅμως ἡ παρανοϊκὴ του προδιάθεση ἔδινε στὴν ἀμφισβήτηση μιὰ ἀπολυτότητα δημιουργίας πὸν ἦταν στὸ βάθος μόνο μανία καταστροφῆς καὶ αὐτοκαταστροφῆς. Ὁ *Χίτλερ* ἐγύρευε νὰ φτιάξῃ ἕνα κόσμο στὰ μέτρα του. Ἀρριότανε ἐντελῶς τὸ παρελθὸν καὶ ἐπήγαινε ἀκριβῶς γιὰ νὰ χτυπήσῃ τὸ παρελθόν, σὲ ἄλλες ρίζες, στὸ προπαραελθὸν πὸν ὠραιοποιῶσε καὶ ἀναμόρφωνε. Ἦταν στὸ βάθος ἐχθρὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὄχι ἀπὸ κριτικὴ ἐνατένιση, ὅπως ὁ Νίτσε, μὰ βασικὰ ἀπὸ ἀντιζηλία. Εἶχε τὸ καταστροφικὸ στοιχεῖο τῆς ἀμφισβήτησεως ἐνωμένο μὲ τὸ παρανοϊκὸ στοιχεῖο τῆς «ἀποκαλύψεως». Δὲν ἔμπαινε σὲ κανένα καλούπι. Ἀντίθετα ὁ Βύρων ἦταν ἄνθρωπος ἀγανακτησμένος γιὰ τὴ στραβομάρα τοῦ «κατεστημένου». Θὰ μπορούσε νὰ χαρακτηρισθῇ σὰν ἕνας ρεφορμιστὴς πὸν ἔγινε ἀναγκαστικὰ ἐπαναστάτης γυρεύοντας ὑποσυνειδήτα τὴ σύνθεση τῆς παραδόσεως μὲ τὴν μεταβολή. Γι' αὐτὸ νομίζω ὅτι ὁ *Russel* ἔχει ἄδικο.

Εὐκόλο εἶναι νὰ βρίσκῃς πνευματικὲς συνάφειες. Μήπως δὲ θεωρήθηκε ὁ Πλάτων ἀντιδραστικὸς ἀπὸ τὸν *Porper*, καὶ ὁ *Χάϊντεγκερ* πρόδρομος καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ; Καὶ ὁ *Tonnies* καὶ ὁ *Mas Weber*; Ὁ στοχαστὴς ζητάει δρόμους, τοὺς ὁποίους ὁ ἰδεολόγος ὠραιοποιεῖ καὶ ὁ ὄραματιστὴς ἐκμεταλλεύεται. Πόσοι ἀπὸ ἐμᾶς πὸν εἶχαμε χιλιάδες φοιτητὲς καὶ ἀκροατὲς στὴ ζωὴ μας, δὲ βλέπουμε τὴν ἐπίδραση τῶν ἰδεῶν μας στοὺς μαθητὲς μας, πολλὰς φορὲς παραποιημένη σὲ ποικίλες κατευθύνσεις ἀπὸ τὶς καταβολὲς πὸν οἱ νέοι βρίσκουν σὲ ἄλλες ρίζες;

Βέβαια ὁ Βύρων ἐπέδρασε στὴ ρομαντικὴ κοινωνία τοῦ 19ου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 20ου αἰῶνα. Καὶ ἡ ἐπίδραση αὐτὴ δὲν ἦταν μονάχα συνέπεια τῆς πολιτικῆς του δράσεως στὴν Ἀγγλία καὶ τῶν ἰδεολογικῶν του σκιρτημάτων πὸν ἔχουν κατακλύσει τὰ ἔργα του. Ἦταν προπαντὸς ἡ ἡρωοποίηση, ὄχι τοῦ ἴδιου τοῦ Βύρωνα, ὅσο τῆς

θυσίας του, τοῦ θανάτου του γιὰ τὴν ἐλευθερία. Ποιὸς ἐξετάζει σήμερα ἀπὸ τί πέθανε, πρᾶγμα ποὺ ξέρομε πὼς ἔχει προκαλέσει πολλές συζητήσεις. Πέθανε γιὰ τὴν ἐλευθερία. Ἡ σὲ ἄλλη σφαιρα, ποὺ εἶναι ἄλλωστε ἡ ἴδια ἀπὸ ἄλλη ὄψη, γιὰ τὴν ἀμφισβήτηση τοῦ κατεστημένου. Τὸ ἴδιο αὐτὸ αἶσθημα ὠδήγησε τὸ Malraux καὶ τόσους ἄλλους ἔξοχους ἀνθρώπους στὸν ἰσπανικὸ ἐμφύλιον πόλεμον.

Σχηματοποιούμε συχνὰ μὲ ἀπλοϊκότητα τὶς ψυχικὲς ἀντιδράσεις τῶν ἀνθρώπων καὶ δίνουμε ἐξηγήσεις τῆς διαγωγῆς τους ἐπιπόλαια. Καὶ φυσικὰ ἐσφαλμένες καὶ ἀπὸ τὶς δύο πλευρές, γιὰ τὸ τέλος μὲ τὴν ἀμαθῆ ἀπλούστευση τῶν πολλῶν, φθάνουμε στὴ διχοτόμηση τῶν πάντων. Καὶ ὅμως ἡ ζωὴ καὶ πρὸ παντὸς ὁ στοχασμὸς δὲν μπορεῖ νὰ ὑποταχθῆ στὸ διχοτομικὸ πλέγμα. Ὅπως καὶ ἡ φύση. Δὲν εἶναι ὄλα κατ' ἀνάγκην ἄσπρα ἢ μαῦρα. Οὔτε μαῦρα ἢ κόκκινα.

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ Κ. Γ. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗ ΝΟΒΑ

Στις 19 τοῦ Ἀπριλίου 1824, μὲ τὸ θάνατό του στὴν ἀγκαλιὰ τῆς ἡρωικῆς Φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου, ὁ Λόρδος Βύρων ἔγραψε τὸ κείμενον καὶ πρὸ ὑψηλονόητο ἄσμα του, ἡρωικὸς καὶ αὐτὸς ἀγωνιστὴς ἀσυναγώνιστος γιὰ τὴν εὐγενέστερη ποὺ μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων Ἰδέα, τὴν Ἰδέα τῆς Ἐλευθερίας. Αὐτή, μέσα στὸν πολὺπλαγκτο βίον του, στάθηκε ἡ μόνη σταθερὴ, ἀπαρέγκλιτη, ἀπαρασάλευτη ἀρχὴ του, πίστι του καὶ γραμμὴ του, πολιτικὸ ἀστὲρι τῆς τρικυμισμένης ὑπάρξεώς του. Τοῦ χρυσοῦ του νομίσματος ἢ ἄλλη ὄψι ἀπὸ τὶς ἀντιθέσεις καὶ τὶς ἀντιφάσεις, ποὺ συγκλονίζαν μέχρι σπαραγμοῦ τὴν ἄβυσσο τῆς ψυχῆς του, ποὺ παραβίαζαν ἄνευ δισταγμοῦ, τοὺς παραδεγμένους ἠθικοὺς φραγμούς.

Τὸ ὄνομά του εἶναι, γιὰ μᾶς τοὺς Ἕλληνας, τόσο συνυφασμένο μὲ τὴν Ἑλληνικὴ Παλιγγενεσία, ὥστε προφέροντάς το τὸν βλέπουμε νὰ προβάλλεται αὐτόματα στὴν ὁθόνη τῆς Ἱστορίας κρατώντας στὸ χέρι ὄχι τοῦ Ἀπόλλωνα τὴ λύρα, ἀλλὰ τὸ ξίφος τοῦ Ἐλευθερωτῆ.

Πολὸν ἐκφραστικὰ ἔχει χαρακτηρίσει τὸν οὐσιαστικὸ Φιλελληνισμό τοῦ Βύρωνα καὶ τὴν συμβολὴν του στὴν ἀπελευθέρωσι ὄχι μόνο τῆς Ἑλλάδας, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης ὅλης ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος. Πρωθυπουργὸς ὢν, εἶχε κληθῆ νὰ ἐκφωνήσῃ στις 19 Ἰουλίου 1931 τὸν πανηγυρικὸν στὴν τελετὴ τῆς παραχωρήσεως τοῦ Πύργου τῶν Μπάνρον στὸ Δῆμον τοῦ Νότινγχαμ, γιὰ νὰ γίνῃ Μουσεῖον. Ἀντὶ αὐτοῦ καὶ ὁ χρόνος δὲν μοῦ ἐπιτρέπει νὰ παραθέσω ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸν ἐμπνευσμένο

ἐκεῖνο λόγο. Ἔχω στὰ χέρια μου φωτοτυπία τοῦ ἀγγλικοῦ κειμένου. Ποιητικότερο κείμενο δὲν πιστεύω νὰ ἔχη γράψει ἄλλο ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος.

Ὅταν ὁ Λόρδος Βύρων ἤρθε στὸ Μεσολόγγι μὲ τὸ προαίσθημα ὅτι δὲν θὰ ἔφηνε ζωντανὸς ἀπὸ ἐκεῖ¹, πράγμα πὸν ἐξαίρει τὸ πνεῦμα τῆς ἐθελουσίας του, ἦταν ἤδη παγκόσμια ἀναγνωρισμένος σὰν κορυφαῖος ποιητὴς πρώτου μεγέθους. Κυριαρχοῦσε στὸν πνευματικὸ στίβο τῆς Εὐρώπης, ἐπισκιάζοντας κάθε ἄλλο μεγάλο ὄνομα τῆς ἐποχῆς του — ἀκόμα κ' ἐκεῖνο τοῦ Γκαίτε. Ἡ «Ἐφημερὶς τῶν Συζητήσεων» τοῦ Παρισιοῦ εἶχε γράψει: «Ὁ 19ος αἰώνας δύο ἀνάδειξε μεγάλους ἄντρες, ὁ ἓνας ὑπόταξε τὰ σώματα, ὁ ἄλλος τὰ πνεύματα τῶν συγχρόνων του: Τὸν Ναπολέοντα καὶ τὸν Βύρωνα».

Αὐτὸ πὸν εἶπεν ἀργότερα, λακωνικά, σὲ δυὸ μόνο στίχους κι ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς:

Χῶρες δυνάστετε ὁ Κορσικανὸς
ὁ Βρεττανὸς δυνάστετε καρδιές.

Ὁ θάνατός του συγκλόνησε ὄχι μόνον τὴ μαχόμενη τὸν ὑπέρτατο ἀγώνα Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ τὴ συνειδήσι ὅλου τοῦ πολιτισμένου κόσμου. Συντέλεσεν ὅσο τίποτε ἄλλο στὴν τόνωσι καὶ ἐπαύξει τοῦ φιλελληνικοῦ ρεύματος. Ἄγγλος ἱστορικὸς παρατηρεῖ ὅτι χωρὶς τὴ θυσία τοῦ Βύρωνος στὸ Μεσολόγγι τὸ 1824 δὲν θὰ ἐπακολουθοῦσε τὸ Ναυαγῖο τὸ 1827.

Ἄλλὰ γὰρ τὴν πολιτικὴ δράσι καὶ ἐπίδρασι τοῦ Βύρωνος θὰ μιλήσῃ σὲ λίγο ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος κ. Γρ. Κασσιμάτης. Δικό μου θέμα εἶναι ὁ Ἄνθρωπος κι ὁ Ποιητής.

Ὁ Βύρων καὶ σὰν ἀγχίνους στοχαστὴς καὶ σὰν μεγαλόπνευστος ποιητὴς καὶ σὰν ἀταίριαστος ἄνθρωπος, ἔχει συζητηθῆ ὅσον ὀλίγοι. Καὶ συζητεῖται ἀκόμη. Τὰ Ἐκατὸν Πενῆντα Χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατό του γιορτάζονται ἐφέτος μὲ ποικίλες ἐκδηλώσεις καὶ στὴν πατρίδα του καὶ στὴν Ἑλλάδα καὶ σὲ πολλὰς ἄλλες χῶρες. Ἐνδιαφέροντα ἄρθρα δημοσιεύονται στὸ ἐφετεινὸ ἐτήσιο περιοδικὸ σύγγραμμα τῆς Βυρωνικῆς Ἐταιρείας τοῦ Λονδίνου. Γράφουν οἱ κ.κ. Λέσλι Μάρτσαντ, Σ. Μπράντ, Τζέρομ ΜακΓκάν, Τζιάκομο Ἄντονι, Πῶλ Τρούμπλαντ, Θέοντορ Ρέντπαθ καὶ ἡ Κα Μάργκαρετ Μπρόουν.

1. Τὸ βράδυ, πρὶν φύγῃ ἀπὸ τὴ Γένοβα γιὰ τὸ Μεσολόγγι, σὲ ἀποχαιρετιστήριον γεῦμα στὸ σπίτι τῆς Λαίδης Βλέσιγκτον τῆς εἶχε πῆ: «Πότε θὰ ξαναἰδωθοῦμε; Μιὰ προαίσθησι μοῦ λέγει ὅτι βλέπομαστε γιὰ τελευταία φορὰ. Νομίζω ὅτι δὲν θὰ ἐπιστρέψω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα!»

Μέλη τῆς Ἑταιρείας αὐτῆς μᾶς κάνουν τὴν τιμὴ νὰ παρίστανται ἀπόψε στὸν ἑορτασμό τῆς Ἀκαδημίας. Εἶμαι βέβαιος ὅτι, ἐπανερχόμενοι στὴν πατρίδα τους, θὰ μεταφέρουν τὴ βεβαίωσι ὅτι ὁ Τζώρτζ Νόελ Γκόρντον, Λόρντ Μπάρον ζῆ ἀθάνατος στὶς καρδιὰς ὅλων τῶν Ἑλλήνων.

Ὅταν ζοῦσε καὶ ἐντυπωσίαζε τὴν κοινὴ γνώμη, πρῶτα μὲ τοὺς τρόπους του, κ' ἔπειτα μὲ τὸ ποιητικὸ του ἔργο, δέχτηκε λιβανωτὰ πὸν ἔφταναν μέχρις ὑπερβολῆς, ἀλλὰ καὶ κατακρίσεις πὸν ἔφταναν μέχρις ἀδικίας.

Μπορεῖ νὰ λεχθῆ ὅτι μὲ τὴν παρέλευσι τοῦ χρόνου, ἐνῶ δὲν ἐξασθεοῦν καθόλου οἱ ὕμνοι συγχρόνων καὶ μεταγενεστέρων θαυμαστῶν του, ξεθωριάζουν οἱ μορφές τῶν κατηγορῶν του. Ὅλοι ξέρουμε πὼς θαυμαστές του ἦταν ὁ Γκαϊτε, ὁ Βάλτερ Σκότ, ὁ Λαμαρτίνος, ὁ Σέλλεϋ, ὁ Κήτς, ὁ Χάνιε, ὁ Λεοπάρντι, ὁ Φώσκολος, ὁ Ἰππόλυτος Ταίν, ὁ Σουίνμπορν, ὁ Νίτσε, ὁ Οὔγκω, ὁ Βινύ, ἡ Σάνδη, ὁ Μυσσέ, ὁ Λέρμοντωφ, ὁ Ποῦσκιν, οἱ Πολωνοὶ Μίκιεβιτς, Σλοβάκι καὶ Κραζέφσκι.

Σχεδὸν ὅλοι ἔχουμε λησμονήσει ὅτι ἀμείλιχοι ἐπικριτές του ἦταν ὁ Θωμᾶς Κάραυλ, ὁ Ρόμπερτ Σῶδν, ὁ Σουαρὲς καὶ εἷς τις ἄλλος.

Οἱ δικοὶ μας Σολωμὸς μὲ τὸ «*Λάμπρο*» του, Π. Σοῦτσος μὲ τὸν «*Ὀδοιπόρο*», Α. Σοῦτσος μὲ τὸν «*Περιπλανώμενο*», Α. Βαλαωρίτης μὲ τὴν «*Κυρὰ Φροσύνη*», οἱ Ἀχιλλεὺς καὶ Γεώργιος Παράσχος συνδαιτυμόνες τοῦ Βυρωνισμοῦ εἶναι.

Ἔχω στὴ διάθεσί μου πολὺ χρήσιμο ὕλικὸ καὶ πολὺ περιορισμένον χρόνον. Θὰ ἐπιχειρήσω μέσα στὰ στενά του ὅρια μιὰ σύγχρονη ἐνατένισι καὶ τῆς ιδιόρρυθμης ἀνθρώπινης φυσιογνωμίας του καὶ τῆς ιδιόμορφης ποιητικῆς του μεγαλοφυΐας. Δὲν πρόκειται νὰ ἰδῶ τὰ παλιὰ κείμενα μὲ νέους φακούς, οὔτε νὰ ζυγίσω τίς παλιὰς πράξεις μὲ νέα σταθμά. Ἡ χρονικὴ, μονάχα, ἀπόστασι δίνει ἀπλῶς κάποιο πλεονέκτημα στὴν προσπάθεια διενκρινίσεων καὶ ἐπανεκτιμήσεων μὲ σκοπὸ τὴ δικαίωσι τοῦ Ποιητῆ καὶ ὡς ἀνθρώπου.

Ἀπὸ τὴν ἀπόστασι ἑκατὸν πενήντα χρόνων θεωροῦντες καὶ κρίνοντες καταλήγουμε στὴν βεβαιότητα ὅτι ἡ μορφὴ του ἔχει καταστῆ σὰν ἀνθρώπου συμπαθέστερη, σὰν ποιητῆ σεβαστότερη. Ὡσὰν νὰ εἶναι νόμος τῆς ζωῆς, τὰ προτερήματα νὰ ἐπιβιώνουν τῶν ἐλαττωμάτων στὴ μνήμη τῶν μεθεπομένων. Καὶ ὡσὰν νὰ ἐπαληθεύεται ὁλοένα ἡ φωτεινὴ γνώμη τοῦ Ρενάν : «*Καὶ στὴν ἐπιστήμη καὶ στὴν τέχνη μεγαλόπνοη κριτικὴ δὲν εἶναι ἐκείνη πὸν κρίνει τὰ ἐλαττώματα, ἀλλὰ ἡ κριτικὴ τῶν ὠραιοτήτων*».

Πάντως δὲν ἔχει ἀκόμη τεθῆ τελεία καὶ παῦλα στὸ κεφάλαιο Βύρων καὶ Βυρωνισμὸς μέσα στὴν ἱστορία τῶν συγκριτικῶν φιλολογιῶν τοῦ κόσμου. Καὶ τοῦτο ἐπιβεβαιώνει τὴν ἀθανασία του.

Ἄς ἐξετάσουμε πρῶτα τὸν ἄνθρωπο.

«Ὁραῖο τέρας», τὸν εἶχαν ἀποκαλέσει, συγκιωνόντας τὶς ἀνθρώπινες ἀδυναμίες του μὲ τὶς ποιητικὲς του δυνάμεις. Τέρας ! Ὁ Γκαϊτε, μεταξὺ πολλῶν ἄλλων ἐγκωμίων, εἶχε πῆ στὸν Ἔκκερμαν κ' ἕναν πικρὸ πονεμένο λόγο, τοῦτον : «Ὁ ἴδιος γράφει ὅτι ὁ πατέρας του εἶχε βιάσει τρεῖς γυναῖκες. Τί παιδιὰ περίμενες νὰ βγῆ ;». Ἄλλὰ δὲν ἦταν μόνον ὁ ὠραῖος λοχαγὸς τῆς Βασιλικῆς Φρουρᾶς, ὁ ἀκόρεστος γλεντοκόπος πατέρας του, ποὺ σκανδάλισε τὴν Ἀγγλία μὲ τὸν πρῶτο του γάμο, ὅταν χώρισε ἀπὸ τὸν ἄνδρα τῆς μαρκήσιο Καρμάθρεν καὶ παντρεύτηκε τὴν ὠραία σύζυγό του, ποὺ πέθανε νέα. Κόρη τῆς ἦταν ἡ ἑτεροθαλῆς τοῦ Βύρωνος ἀδελφή, ἡ πολυθρόλητη Ἀνγούστα. Δὲν ἦταν μόνον οὔτε ἡ στοργικὴ ἀλλὰ νευροπαθὴς μητέρα του Αἰκατερίνη Γκόρντον, ποὺ ἔτρεχε τῶν Σκώτων βασιλέων αἷμα στὶς φλέβες τῆς, μὰ στὴν καρδιά τῆς φώλιαζε κρυφὴ λαχτᾶρα, ἀπὸ τότε ποὺ ὁ πατέρας τῆς εἶχεν ἀποκτονήσει νέος. . . Τὸ «παιδί» ἐκεῖνο βγῆκε στὸ φῶς τῆς ζωῆς φορτωμένο κληρονομικὲς καταβολὲς κοχλαζόντων ἐνστίχτων, ἀχαλινώτων ὀρμῶν, παθῶν ἀτιθασσεύτων. Ἀπὸ τὸ 1066, ποὺ ἡ οἰκογένεια Μπάνρον πήδησεν ἀπὸ τὴ Νορμανδία στὴν Ἀγγλία, ἀκολοθώντας τὸ Γουλιέλμο τὸν Κατακτητὴ, οἱ πρόγονοὶ του ὅλοι ἐξῆσαν βίο τραχὺ, πολυτάραχο, φιλοκίνδυνο, πολεμοχαρῆ, περιπετειώδη. Ὁ πάππος του, ναύαρχος Τζῶν Μπάνρον, ἐπιλεγόμενος «Κακοφουρτούνας», διάσημος θαλασσομάχος, ἐξερευνητὴς τῶν ὠκεανῶν, εἶχε ναυαγήσει στὴν Παταγωνία κ' ἐξῆσε τρία χρόνια ζωὴ ἡμιγῆρια στὸ νησάκι Σελόε. Στὰ μεδούλια του ἕνας κόκκος σπέρματος προπαρασκεύαζε τὸν ποιητὴ. Ἀπὸ τὸ δικό του ναυάγιο ἐμπνέεται ὁ ἔργονός του στὸ πρῶτο βιβλίο τοῦ «Δὸν Ζουάν», ὅταν περιγράφῃ τόσο παραστατικὰ τὸ ναυάγιο τοῦ ἥρωά του καὶ τὴ σωτηρία του στὴ σπηλιά ἐνὸς ἑλληνικοῦ νησιοῦ.

Ἄλλος Ἰωάννης Μπάνρον, στρατηγός, ἔζησεν ἔντονη πολεμικὴ ζωὴ μὲ ἀλλεπάλληλες νίκες καὶ ἤττες. Σ' αὐτὸν ἀπονεμίσθηκεν ὁ τίτλος τοῦ Βαρόνου. Ὁ θεῖος του Γουλιέλμος σκότωσε σὲ μονομαχίαν τὸ γείτονά του Τσάγουορθ. Ἦταν μισάνθρωπος καὶ ζοῦσε ὀλομόναχος, ἀποτραβηγμένος στὸν κατερειπούμενο πύργο του. Ὁ Βύρων ἄκουγε νὰ τὸν ἀποκαλοῦν μικρόν : «Ὁ ἀνεπιδὸς τοῦ γέροντος ποὺ σκότωσε τὸν Τσάγουορθ».

Τὸ χειρότερο ὅμως ἦταν ὅτι ἤρθε στὸν κόσμον, στίς 22 Ἰανουαρίου 1788, ὠραῖος μὲν στὴ μορφῇ, ἀλλὰ μὲ σωματικὴ ἀναπηρία : Τὴ χολώτητα τοῦ ποδιοῦ του. Εἶχε σοβαρὴ βλάβη στὸν Ἀχίλλειο τένοντα. Ἡ πῆρωσί του ἐκεῖνη, ποὺ ὑπόφερε φριχτοὺς πόνους σὲ ἀλλεπάλληλες προσπάθειες νὰ τὴν θεραπεύσῃ, φυσικὸ ἦταν νὰ ἔχη κακὴν ἐπίδρασι στὸ χαρακτῆρα του. Τοῦ δημιούργησε πλέγμα κατωτερότητας, ἕνα εἶδος χολώτητας στὴν ψυχικὴ καὶ στὴν ἠθικὴ του ἰσορροπία. Ἀπόδειξη τοῦ πόσου τὸ αἰσθανόταν ἀποτελεῖ τὸ χαρούμενο γράμμα ποὺ ἔσπευσε νὰ στείλῃ στὴν τροφὸν του στὴ Σκωτία, ὅταν ἐπιτέλους τοῦ ἔγινεν ἐπιτυχὴς ἐγχείρησι στὸ Λονδίνο

και βελτιώθηκε η κατάσταση του : μπόρεσε να φορέση υπόδημα. Ἄλλη απόδειξι ὅτι ποτέ δὲ λησμονοῦσε τὴν πάθησί του, εἶναι πὸν τὴν ἀπόδωσε και σ' ἕναν Ρῶσο ἀξιωματικό, περιγράφοντας στὸν «Δὸν Ζουὰν» μὲ τόσην ἐπική μεγαλοπρέπεια, τὶς ἀγριες μάχες μεταξὺ Ρώσων και Τούρκων στὸ Φρούριο τοῦ Ἰσμαηλίου ἐπάνω στὸ Λούναβι. Στὸ Ὅργδο Ἔασμα του, στροφὴ 84, γράφει γιὰ τὸν Ἀχιλλεῖο τένοντα, «... τὸν ὁποῖο ἀρχαία τις Μοῦσα ἢ νεώτερος εὐφυῆς ἀνὴρ ὠνόμασε μὲ τ' ὄνομά σου, ὦ Ἀχιλλεῦ !».

Διαθέτοντας σιδερένια δύναμι θελήσεως, ἀντίδρασε στὴν πῆρωσί του και στίς ἄλλες ψυχονευρικές ἀνωμαλίες μὲ τὴν πιὸ ἔντονη ἐπίδοσι στὴν πεζοπορία, στὴν ἵππασία, στὴν κολύμβησι, στὴν ὄπλασκία, στὴν ἐλεύθερη μελέτη, θὰ ἔλεγα και στὸν ἔρωτα.

Ὁ ἴδιος ἀπέδιδε τὴ μελαγχολία του και τὶς ἀτασθαλίες του σὲ «ὄργανικά αἷτια». «Τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ζωῆς μας, ἔγραψεν, ἐπιδροῦν στὴ μοῖρα μας. Αὐτὰ σφραγίζουν τὴν προσωπικότητά μας».

Τὰ πρῶτα χρόνια τῆς δικῆς του ζωῆς δὲν ἦταν καθόλου εὐχάριστα. Ὁ ἄσωτος πατέρας του κατασπατάλησε τὴν περιουσία τῆς συζύγου του κ' ἔφυγε γιὰ τὴ Γαλλία, ὅπου και πέθανε. Τοὺς ἄφησεν ἕνα πενιχρὸ εἰσόδημα ἀπὸ ἑκατὸν πενήντα λίρες τὸ χρόνο. Δὲν μποροῦσαν νὰ ζήσουν στὸ Λονδίνο. Δύο χρόνων νήπιο ἦταν, ὅταν τὸν πῆρε ἡ μητέρα του κι ἀποσύρθησαν νὰ ζήσουν σ' ἕνα φτωχικὸ διαμέρισμα τοῦ Ἀμπερντῆν, ὅπου και ἄκουσε τὰ πρῶτα μαθήματα. Ἦταν καχεκτικός. Τὸν ἀνέβαζαν τὸ καλοκαίρι στὰ ψηλὰ βουνὰ τῆς Σκωτίας. Ἐκεῖ μνήθηκε στὰ θέληγτρα τῆς φύσεως. Περπατοῦσε ὥρες μὲς στὰ δάση. Πρωτοάκουγε μυστικές φωνές. Πρωτόβλεπε ἀξεδιάλυτες ὄπτασιες. Πρωτόνιωθε ἀνεξήγητα σκιρτήματα στὴν καρδιά του. Ἄς ποῦμε ὅτι και πρωτοαγάπησε.

Λένε πὸς ὁ Δάντης ἀγάπησε σὲ ἡλικία ἐννέα χρόνων τὴ Βεατρίκη. Ὁ Βύρων σὲ ἡλικία ἐπτὰ χρόνων ἔδειξε τρυφερὴ λατρεία πρὸς τὴ συνομήλική του Μαρία Ντάφ, πὸν ἔπαιζε μὲ τὶς κοῦκλες της...

Ἐδῶ πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι, μολονότι στὰ βουνὰ πρωτοκαλλιέργησε τὸ αἶσθημα τῆς φύσεως, ἐν τούτοις οἱ ὠκεανοὶ βοοῦσαν στὸ βάθος τῆς ψυχῆς του, ὅπως βοοῦν στοὺς μυχούς τῶν μεγάλων θαλασσινῶν ὀστράκων. Καὶ οἱ τρικυμίες τῆς ψυχῆς του δὲν ἔμοιαζαν μὲ βοννίσιας ἀνεμοθύελλες, ἀλλὰ μὲ τυφῶνες τῶν ὠκεανῶν. Στὴν ἐξύμνησι τοῦ θαλασσινοῦ στοιχείου εἶναι ἀσύγκριτος. Τέρεται και τέρπει.

Τὸ Μάη τοῦ 1798 πέθανε ὁ θεῖος του Γουλιέλμος. Τὸν διαδέχτηκε στὴ Βουλὴ τῶν Ὁμοτίμων ὡς 6ος Λόρδος Μπάνρον. Ἐπῆγαν νὰ ἐγκατασταθοῦν στὸν πύργο τους τοῦ Νιοῦστεντ, ἀλλὰ εἶχε καταστῆ ἀκατοίκητος. Ἐμειναν λίγο στὸ Νόττινγχαμ.

Κατέβηκαν στο Λονδίνο. Ἐκεῖ ἐξακολούθησε τὶς σπουδές του. Πρῶτα στὴ Σχολὴ Γκλένν στοὺς Ντόλουνις. Ἐπειτα στὴ Σχολὴ Χάρροου, ὅπου εἶχε κηδεμόνα τὸ Σχολάρχη Ντροῦρ. Πρῶτος αὐτὸς διάγινωσε τὴν ἰδιοφυΐα του καὶ πρόβλεψε λαμπρὸ μέλλον. Παρὰ τὴ μεγάλη του φιλομάθεια, μαθητὴς ἦταν πολὺ κακός. Μόνο στὴν ἀπαγγελία ἐπρότενε. Φύσει ἀνυπόταχος καὶ ἀτίθαστος, δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ ἰσοπεδωθῆ στὴν πειθαρχία τοῦ σχολείου. Τὸ φιλελεύθερο καὶ φιλάλληλο πνεῦμα του ἐκδηλώθηκε νωρὶς μὲ τὴν προστασία του πρὸς τοὺς ἀδύνατους μαθητές, ὅταν τοὺς καταπίεζαν οἱ ἰσχυρότεροι.

Δεκαπέντε χρόνων γράφτηκε στὸ Κολλέγιο τοῦ Καϊμπριτζ. Φοίτησε δυὸ χρόνια. Μετὰ ἓνα ἀκόμα χρόνο πῆρε τὸ δίπλωμα «*Master of Arts*». Συμπλήρωσε τότε ἐξαντλητικὰ τὴ μόρφωσί του. Βεβαίως ἐπὶ εἶχε διαβάσει πέντε χιλιάδες περίπου βιβλία. Ἄνετα ἔγινε κάτοχος τῶν οὐσιαστικῶν ἀξιῶν τῆς κλασσικῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς φιλολογίας. Ἡ πολυγλωσσία του δὲν ἔμεινε ἄτοκος θησαυρός. Πέφτοντας σὲ γόνιμο ἔδαφος εὐαίσθησias, φαντασίας καὶ κρίσεως, ἀπορροφήθηκε δημιουργικά. Διάσπαρτα εἶναι τὰ ἄνθη καὶ οἱ καρποὶ τῆς στὰ ποιητικὰ του ἔργα πὸ ἐπακολούθησαν. Ἡ μνήμη του ἦταν καταπληκτικὴ. Στὴν ἱστορικὴ γνῶσι ἦταν ἀσυναγώνιστος. Κάποτε στὸ Μεσολόγγι διαφώνησεν μὲ τὸν παλιό του ἀπὸ τὴν Ἰταλία γνώριμο Ἀλέξανδρο Μανροκορδάτο γιὰ κάποιο σημεῖο τῆς Τουρκικῆς Ἱστορίας. Καὶ ἀποδείχτηκε ὅτι εἶχε δίκιο ὁ Βύρων.

Τὸ σπουδαῖο ὅμως δὲν εἶναι ὅτι εἶχεν ἀποθησαυρίσει ἱστορικὰς γνώσεις. Εἶναι ὅτι εἶχε πολὺ ἀναπτυγμένο τὸ αἶσθημα τῆς Ἱστορίας. Αὐτὸ ἔδινε στὴν σκέψι του οἰκουμενικότητα. Αὐτὸ τὸν διευκόλυνε νὰ συλλάβῃ ἀκέραια τὸ ρόλο τοῦ ἀνθρώπου στὴν ἐφήμερη ζωὴ, τὴν προβολὴ του στὴν αἰωνιότητα. Αὐτὸ τέλος τὸν εὐχέρανε νὰ διακρίνῃ ἀπὸ τοὺς πρῶτους, μὲς στὸν ὄρυμαγδὸ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, τὴν ἐγκυμονοῦμενη μεταβολὴ τοῦ 19ου αἰῶνα στὴν ἐδρωπαϊκὴ νοοτροπία. Καὶ νὰ γίνῃ σύμβολο, εἶδωλο, σημαιοφόρος ὅλων τῶν ἰδεολόγων καὶ φιλόδοξων νέων τῆς Εὐρώπης. Ὅλοι προσπαθοῦσαν νὰ μιμηθοῦν τὸ ὄφος του, νὰ γίνουν μικροὶ Βύρωνες. Ἀντότανε πὸν γιὰ λόγους ἀντικειμενικούς, ὅπως ἔγραφε, δὲν μπορούσε νὰ παίξῃ πολιτικὸ ρόλο. Ἀλλὰ πιστεῦε πὼς μὲ τὴν ποιήσί του θὰ ἐπηρέαζε τὴν προοδευτικὴ ἐξέλιξι. Ὅπως καὶ τὴν ἐπηρέασε.

Ἀπὸ τὰ πρῶτα μεταφοιτητικὰ του χρόνια, ὅσο πλούτιζε τὴν ἐμπειρία τῆς ζωῆς του, τόσο ἔβλεπε νὰ διαφεύδωνται τὰ ἰδεαλιστικὰ του ὄνειροπολήματα, οἱ αἰσθητικοὶ του καημοί. Τόσο μεγάλωνεν ἢ ἀποστροφὴ του πρὸς τὸ πολιτικὸ καὶ κοινωνικὸ κατεστημένο. Φούντωναν ὑποσυνείδητα τὰ ἀνταρτικὰ του ἔνστιχτα, ἢ ἀρητικὴ του προδιάθεσι. Γίνονταν ὀλοένα ἐπαναστατικώτερος. Ἐκδήλωνε τὴ συμπάθειά του πρὸς τὸ χειρότερο, τότε, ἔχθρὸ τῆς πατρίδας του : τὸ Μέγαν Ναπολέον-

τα. Ἐτσι βρέθηκε τοποθετημένος ἔξω ἀπὸ τὸν περίβολο τῆς κρατούσης καταστα-
τικῆς τάξεως. Στὸ πνεῦμα του τὸ ἔμφυτο ἀγγλικὸ χιούμορ ξετυλίχθηκε σὲ δηχτικὴ
εἰρωνεία. Ἡ εἰρωνεία σὲ καυστικὴ σάτιρα. Ἡ σάτιρα σὲ σκωπτικὸ χλευασμὸ. Καὶ
ὁ χλευασμὸς σὲ σατανικὸ σαρκασμὸ.

Ἀγέρωχος καὶ ὑπερόπτης, ὅπως ἦταν, προχώρησε πρὸς τὴ ζωὴ ὀρμητικά,
ἀνεπιφύλαχτα. Γράφανε πὼς ἦταν μοιρολάτρης. Δὲν νομίζω. Εἶχεν ἀπλῶς ἐμπιστο-
σύνη στὸ ἄστρο του. (Στὸ 1ο Ἔασμα τοῦ «Δὸν Ζουάν», στροφή 220, γράφει :
«Πέρασες τὴ νιότη σου ἀρκετὰ ἠδέως καὶ ἂν ἦταν δυνατὸν νὰ ξαναγυρίση θὰ
περνοῦσε κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο. Εὐχαρίστα, λοιπόν, τὸ ἄστρο σου ποὺ δὲν εἶσαι
δυστυχεότερος»).

Ὁ ἀκατάβλητος ἐνθουσιασμὸς του, ποὺ βρισκόταν σὲ ἀκοίμητη πάντοτε
ἐτοιμότητα, τοῦ ἔδινε ὑποσυνείδητα τὴ βεβαιότητα ὅτι μὲ τὴν ποιήσί του θὰ ἐξο-
φλοῦσε δημιουργικὰ τὸ χρέος του πρὸς τὴν Ἀνθρωπότητα. Ὅπως καὶ τὸ ἐξόφλη-
σεν. Ὁ Ἰωσήφ Ματσίνι ἔγραψε : «Θὰ ῥθῃ μέρα ποὺ ἡ Δημοκρατία θὰ θυμηθῇ
τί ὀφείλει στὸν Βύρων». Καὶ νὰ πῶς ἔβλεπεν ὁ Ποιητὴς μας τὴν Δημοκρατία : «Νὰ
εἶναι κανεὶς πρῶτος ὄχι ὁ δικτάτωρ, ὁ Σύλλας, ἀλλὰ ὁ Οὐάσιγκτον, ὁ Ἀριστείδης,
ὁ ἄξιος καὶ ἐνάρετος ὀδηγός, εἶναι σὰ νὰ ἔρχεται ἀμέσως μετὰ τὸν Θεό».

Προτοῦ ἀνοίξη ὀλόκληρη τὴν καρδιά του γιὰ νὰ σκορπίση τοὺς ποιητικούς
του θησαυροὺς ἦταν ἤδη ἓνας περιγελαστής τῶν πάντων, ἓνας ἀρνητὴς τῶν πάντων.
Ἦταν ἓνας ἀνικανοποίητος ἄνθρωπος, «αὐτογκρεμιζόμενος καὶ αὐτοσπαραζόμενος».
Ἐνας σκεπτικιστὴς ποὺ πίστευε μόνο στὴν Ἐλευθερία καὶ στὴν Ὁμορφιά. Αὐτὰ
παράμειναν τὰ μόνα του ἀκλόνητα, ἀνεξασθένητα ἰδανικά. Ἡ Ἐλευθερία καὶ ἡ
Ὁμορφιά. Καὶ τὰ δυὸ ὅμως ὄχι μόνον δὲν ἀποκλείουν τὴν ἀπόλαψη τῆς ζωῆς, ἀλλὰ
καὶ ἐξωθοῦν τὸν ἄνθρωπο πρὸς αὐτήν. Τὴν ἐξώθησι αὐτὴ δὲν ἀπόφυγεν ὁ Βύρων.

Τὸ φυσικότερο ἀπὸ τὸ νὰ ἐπιπέση μὲ βουλιμία στὴν ἀπόλαψι τῆς ζωῆς !
Πολὺ περισσότερον, ὅταν ἡ ζωὴ τοῦ εἶχε παρουσιάσει τόσα ἐμπόδια καὶ τόσες ἀντι-
ξοότητες : «Κάποια κατάρρα μὲ κατατρέχει», ἔγραψε κάποτε σὲ φίλο του. Καὶ
πράγματι ἡ κατάρρα αὐτὴ ὑπῆρχε. Ἀλλο ἂν ὑπῆρχε ταυτόχρονα καὶ ἡ εὐχὴ ποὺ
τὴν ξόρκιζε. Γιατὶ δυὸ φύλακες ἄγγελοι ἀντιμαχοῦσαν ἀδιάλλαχτα στὰ βάθη τῆς
ὑπάρξεώς του.

Εἶδαμε μὲ ποιὸς οἰωνοὺς ἦρθε στὴ ζωὴ καὶ πρωτοπερπάτησε χωλαίνοντας
σ' αὐτή. Ἀπὸ φυσικὸ του εὐδέξαπτος καὶ παρὰφορος, δὲν τοῦ ἔλαχε δὰ καὶ κανένα
ἀντίδοτο ἠρεμιστικὸ, καταπραϋντικὸ. Ἀντίθετα, ὅλο ἐναντιότητες συναντοῦσε στὴν
πορεία τῆς νιότης του. Στάθηκε ἄτυχος στοὺς δυὸ νεανικούς του ἔρωτες. Ἄτυχος
στὸ γάμο του. Ἄτυχος στὸ πρῶτό του βιβλίον. Ἄτυχος στὴ μελαγχολικὴ εἴσοδό
του στὴ Βουλὴ τῶν Λόρδων.

Ὁ πρῶτος, στὰ δώδεκα χρόνια του, ἔρωτας, πού τοῦ ἐνέπνευσε καί τὰ ποιητικά του πρωτόλεια, ἦταν γιὰ τὴν ὡραία ἐξαδέλφη του Μαργαρίτα Πάρκερ, μὲ τὰ μαῦρα μάτια καί τὴν ἑλληνικὴ κατατομή. Ἡ ἀγαπημένη του πέθανε μετὰ δυὸ χρόνια². Ὁ δεύτερος ἔρωτάς του ἦταν γιὰ τὴ Μαίρη Ἄνν Τσάγουορθ : Δεκάξι χρόνια αὐτός. Δεκαοχτὼ ἐκεῖνη. Τὸν πατέρα της εἶχε σκοτώσει σὲ μονομαχία ὁ θεῖος του Γουλιέλμος. Σκέφθηκε νὰ ξεπλυθῆ τὸ αἷμα μὲ τὸ γάμο τους. Ἀλλὰ σὲ κάποια χοροεσπερίδα πού μὲ ζηλοτυπία τὴν ἔβλεπε πιασμένη στὸ χορὸ μὲ τοὺς φίλους του — αὐτὸς δὲ μποροῦσε νὰ χορέψῃ — τὴν ἄκουσε νὰ τοὺς λέη : «Νομίζετε ὅτι μὲ νοιάζει γι' αὐτὸ τὸ χλωμὸ παιδάριο ; . . .». Φαρμακερὸ βέλος διαπέρασε τὴν καρδιά του. Ἐφυγεν ἑξαλλος καί πολλὰς ὥρες περιπλανιότανε στὴν ἐξοχή.

Τὸ πρῶτο, σοβαρὸ νὰ ποῦμε, βιβλίον του : «Ἔρωτες Σχολῆς» ἔκαμε σὲ πολλοὺς εὐνοϊκῆν ἐντύπωσι, ἀλλὰ τὸ καταδίκασε σκληρὰ μὲ μιὰν ἄδικη κριτικὴ τοῦ ὀπολὺς Μπρώαμ στὴν «Ἐπιθεώρησι τοῦ Ἐδιμβούργου».

Ἐνῆλικιώθηκε τὸ Γενάρη τοῦ 1809. Πῆγε νὰ καταλάβῃ τὴν ἔδρα του στὴ Βουλῆ τῶν Λόρδων. Δὲν εἶχεν οὔτ' ἓνα γνώριμό του ἐκεῖ νὰ τὸν ὑποδεχθῆ, νὰ τὸν συνοδέψῃ. Ἦταν ἐπαρχιωτὲς ἄρχοντες χωρὶς σχέσεις μὲ τὴν καλὴ κοινωνία τοῦ Λονδίνου. Τοῦ εἶχαν δημιουργήσει καὶ ἀμφισβητήσεις γιὰ τὸν τίτλο, γιὰτὶ τάχα δὲν ἦταν νόμιμος ὁ γάμος τοῦ προκατόχου θεῖου του. Λέγεται ὅτι οὐδέποτε ὑπῆρξε θλιβερότερη ἐνθρόνισι νέου λόρδου. Ὁ πρῶτος τοῦ λόγος ἔκαμε ἐντύπωσι. Ὁ δεύτερος καὶ ὁ τρίτος λιγώτερη.

2. Ἔχει περισωθῆ τὸ ποίημα πού ἔγραψε 14 χρόνια γιὰ τὸ θάνατο τῆς πρώτης ἀγαπημένης του καὶ πού μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ὡς τὸ πρωτόλειόν του :

Οἱ ἀγέρες ἐσώπασαν ἐν' ἡσυχίᾳ τὸ βράδν
 στὸ μικρὸ δάσος δὲ φουσᾶ μὴδὲ πνοὴ ζεφύρου.
 Κ' ἐγὼ τῆς Μαργαρίτας μου ἦρθα νὰ ἰδῶ τὸ μνήμα
 πάνω στὴ σκόνῃ πού ἀγαπῶ λουλοῦδια νὰ σκορπίσω.

Μὰ ἡ θύμωσι ἀπ' τὶς χάρες της μοῦ μένει ἀγαπημένη
 νοσπὴ κι ἀκόμα ἡ θύμωσι τοῦ ὡραίου της προσώπου.
 Γι' αὐτὲς ἀκόμα τὰ θερμὰ τὰ δάκρυα μου κυλοῦνε
 γι' αὐτὲς ἀκόμα στὴν καρδιά κρατῶ τὴν πρώτη θέσι.

(Μετάφρασι : Στεφ. Τσατσούλα)

Ὁ Ποιητὴς στὸ ἡμερολόγιόν του, γραμμένο τὸ 1821, γράφει : «Ἡ πρώτη μου ἐξόρμησι γιὰ τὴν ποίησι ἔγινε στὰ 1800. Ἦταν ὁ ἀναβρασμὸς ἐνὸς πάθους γιὰ τὴν πρώτη ἐξαδέλφη μου Μαργαρίτα Πάρκερ (θυγατέρα κ' ἐγγονὴ τῶν δυὸ ναυάρχων Πάρκερ), ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ ὡραῖα πλάσματα.

Φαινόνταν καμωμένη σὰν ἀπὸ οὐράνιο τόξο — ὄλη ὁμορφιά καὶ γαλήνη».

Ἦ Ο Γκαϊτε ἔλεγεν ὅτι ἂν ἔμενε νὰ δράση στὴ Βουλὴ, θὰ ξεθύμαινε ἐκεῖ μέσα ἀπὸ τὶς ὀρμές του καὶ τὶς ὀργές του καὶ θὰ βελτίωνε τὸ χαρακτήρα του. Ἦ Ἀλλὰ δὲν τὸν προσέλκυσεν ὁ κοινοβουλευτικὸς βίος.

Αὐτὰ καὶ ἄλλα ὑπῆρξαν τὰ φαρμακερὰ κατατόπια, μὲ τὰ ὁποῖα ἡ Μοῖρα τροφοδότησε τὴ νιότη του . . .

Ἦ Ὄταν ἀποφοίτησε ἀπὸ τὸ Καῖμπριτζ ἐγκαταστάθηκε γιὰ λίγο στὸν πύργου τοῦ Νιοῦστεντ. Τὸν ἀνακαίνισε. Τὸν ἐπίπλωσε μὲ τὰ δικά του γοῦστα. Τοῦ ἔδωσε κάποια χαρούμενη ἀτμόσφαιρα. Ἦ Ἴσως περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι ἔπρεπε. Γιατὶ τοὺς ρεμβασμούς του κάτω ἀπὸ τὴ μεγάλη βαλανιδιὰ τοῦ πάρκου, πλάι στὴ λίμνη μὲ τοὺς κύκνους, ὅπως καὶ τὰ αἰσθηματικὰ του ποιήματα γιὰ τὴ Μαίρη Τσάγουορθ, διαδέχτηκε σφοδρὸς πυρετὸς φιληδονίας καὶ αὐτοεγκαταλείψεως. Ἦ Ἐξησεν ἐκεῖ μὲ τοὺς φίλους του ζωὴν ὀργιώδη, πὸν ἐπιβεβαίωσε τὶς φῆμες γιὰ τὶς πολλὰς του ἐκκεντρικότητες. Γιὰ τοὺς λόκους πὸν ἔτρεφε. Γιὰ τὴν ἀρκούδα πὸν γύμναζε. Γιὰ τὸ κρανίον νεκροῦ καλογέρου πὸν ἔπινε μέσα τὸ κρασί του. Γιὰ τὴν ντυμένη σὰν ἄντρας γυναῖκα πὸν κυκλοφοροῦσε μαζί του. Καὶ γι' ἄλλα βαρύτερα . . .

Ἦ Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀνάγκη ν' ἀνασκαλέψη κανεὶς τὰ κοινωνικὰ χρονικὰ τῆς ἐποχῆς, γιὰ νὰ σχηματίσῃ ἰδέα περὶ τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς του τὸν καιρὸ ἐκεῖνο. Τὴν περιγράφει ὁ ἴδιος μὲ τὴν τιμότητα καὶ τὴν εὐλικρίνεια πὸν χαρακτηρίζει ὅλα του τὰ γραφίματα καὶ πὸν νομίζω ὅτι σὲ τοῦτο ὀφείλει κατὰ μέγα μέρος καὶ τὴν ἰδιομορφία τοῦ ποιητικοῦ του λόγου καὶ τὴν ἐντυπωσιακὴ του ἐπιτυχία. Ἦ Ἀκοῦστε τον :

«Παραδινόμουν στὴν ἀνόητη εὐθυμία καὶ στὴν ἀσεβῆ χαρὰ καὶ δὲ μ' εὐχαριστοῦσε τίποτε ἄλλο παρὰ οἱ ἄσημες γυναῖκες, οἱ φιλήδονοι ἄνδρες καὶ οἱ ἀτρόμητοι κρασοπότες, οἷασδήποτε κοινωνικῆς τάξεως».

Χαρακτηριστικὸ εἶναι κ' ἓνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ ἀριστουργηματικὸ του δράμα «Μάνφρεντ». Τὸ μεταφέρω ἀπὸ τὴν πολὺ ἐπιτυχεῖ πρόσφατη μετάφρασι τῆς Κυρίας Λίλας Καρανικόλα :

Δὲ θᾶν Ἦ μέσα στὴ χώρα
πλάσμα ἀπ' αὐτὸν πιδ εὐγενικὸ
καὶ τὰ στοιχεῖα τὰ ἔχει
πὸν θᾶφκιαναν σκεῦος λαμπρὸ
μὲ φωτερὰ πετράδια.
Μὰ τώρα στὸ χάος βρίσκεται
μὲ φῶς καὶ μὲ σκοτάδια
πνεῦμα καὶ σκόνη, πάθη καὶ
σκέψεις ἄγνές σ' ἓνα ἔλος
ἀνάκατα ὅλα πολεμᾶν
δίχως ἀρχὴ καὶ τέλος . . .

Ὁ Βύρων, ἠφραίστειο σαρκικῆς καὶ πνευματικῆς ὁρμῆς, μὲ λάβα ζέουσα στὶς φλέβες του, στάθηκεν ἀξιοθαύμαστος, γιατί μὲ τὴν ἰσχυρὴ δύναμι θελήσεως ποὺ διάθετε, μὲ τὸν ἔμφυτον ἄσβεστον ἐνθουσιασμό του δὲν ἀφέθηκε ποτὲ νὰ πνιγῇ σ' ὅποιον βυθὸ καταπτώσεως, ἀλλὰ μὲ κατακόρυφην ὁρμὴ ἐξάρσεως ὑψονόταν πάλι στὶς σφαῖρες ποιητικῆς δημιουργίας καὶ στοὺς στίβους εὐγενῶν ἀγώνων. . .

Μὲ τὴ διαίθησι ποὺ τὸν διάκρινε, μὲ τὸν πραχτικὸ νοῦ τοῦ Ἑγγλοῦ ποὺ γρηγοροῦσε πάντοτε στὸ βάθος του, διάγνωσε, πνιγμένος στὰ χρέη, στὴν ἀκολασία καὶ στὴν κατακραυγὴ, ὅτι μόνη ὁδὸς σωτηρίας τὴν ὥρα ἐκείνη ἦταν ἡ φυγὴ. Ἔτσι θὰ ἰκανοποιῶσε ἄλλωστε καὶ τὴν ἔμφυτη παρόρμησί του γιὰ ταξίδια, γιὰ περιπέτειες. Κατόρθωσε νὰ συνάψῃ δάνειο μὲ βαρὺ τόκο, συμπαρέλαβε τὸν ἀχώριστον Χόμπχαουζ καὶ ὁρτσάρισε γιὰ τὴν Ἀνατολή. Σταθμοὶ του : ἡ Λισσαβόνα, ἡ Νότιος Ἰσπανία, ἡ Μάλτα, ἡ Σικελία. Τέρμα του ἡ Ἑλλάδα. Ἀποβιβάστηκε στὴν Πρέβεζα. Ἀνέβηκε στὸ Τεπελένι νὰ γνωρίσῃ τὸν Ἀλῆ Πασᾶ. Τὸν ἐντυπωσίασεν ἡ βάρβαρη ἀδλὴ του. Κατεβαίνοντας γνώρισε καὶ θαύμασε τοὺς Σουλιῶτες σὲ μιὰ βραχώδη ἀκρογιαλιά τῆς Ἡπείρου. Πέρασε στὴν Ἀκαρνανία, στὸ Μεσολόγγι, στὴν Πάτρα, στὸ Αἴγιο (ὅπου τὸν ἐφιλοξένησεν ὁ Ἀνδρέας Λόντος). Διαπεραιώθηκε στὴ Ρούμελη. Ἀνέβηκε στοὺς Δελφούς, στὸν Παρνασσό. Καὶ τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων τοῦ 1809 ἔφτασε στὴν Ἀθήνα, ὅπου, μὲ ἐκδρομὲς στὴν Πελοπόννησο, στὴ Σμύρνη, στὴν Τροία, στὴν Κωνσταντινούπολι, ἔμεινε δύο περίπου χρόνια, σὲ δυὸ περιόδους. Τὴν πρώτη ἔμεινε στὸ σπίτι τῆς χήρας Μακρῆ, τὴ δεύτερη στὸ Μοναστήρι τῶν Καπουτσίνων στὴν Πλάκα. Ἔμαθε νὰ μιλάῃ ἑλληνικά. Μετάφρασε στ' ἀγγλικά ἑλληνικὰ τραγούδια γιὰ τὴ Λευτεριά, ποὺ δὲν εἶχε προαισθανθῆ ὅμως τὸ πλησίασμα τῆς. Στὸ Σούνιο χάραξε τ' ὄνομά του σὲ μιὰ κολόνα τοῦ Ναοῦ. Διακρίνεται ἀκόμα. Στὴν Ἄβυδο, θέλοντας νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὸ θρύλο τοῦ Λεάνδρου, πέρασε κολυμπώντας τὸ στενὸ τοῦ Ἑλλησπόντου. Καυχότανε γι' αὐτὸ τὸ κατόρθωμα. Κι ὅταν κάποτε τοῦ τὸ ἀμφισβήτησαν, ἀπάντησε μὲ πολλὴν ὀργή.

Ἡ Ἑλλάδα ὀφείλει πολλὰ στὸ Βύρωνα. Ἀλλὰ καὶ ὁ Βύρων δὲν ὀφείλει λίγα στὴν Ἑλλάδα. Μὲ τὸ πρῶτο του ταξίδι σ' αὐτὴ θεμέλιωσε τὴ δόξα τῆς ζωῆς του. Μὲ τὸ δεύτερο ἐξασφάλισε τὴ δόξα τοῦ θανάτου. Ἄν πήγαινε ἀπ' τὴν ἀρχὴ στὴν Ἰταλία καὶ σταματοῦσεν ἐκεῖ, δὲν ξέρω ἂν δὲν θὰ χειροτέρευεν ὁ ρυθμὸς τῆς ζωῆς του. . .

Στὴν Ἀθήνα, ὁ λαμπρὸς οὐρανός, ὁ θαλπερὸς ἥλιος, ἡ γλαυκὴ θάλασσα, τὰ σεβάσμια ἐρείπια, οἱ ἱερὲς Σκιὲς τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τῆς ἀρχαιότητος, ἡ θλιβερὴ σκλαβιά τῶν ἀπογόνων τους μὲ τὴ λιτὴ τους, ἀπλῆ ζωὴ, τὸν συγκίνησαν, τὸν ἐξάγγισαν, τὸν μετασείωσαν, τὸν ἐμπνεύσανε :

Τὰ βοννά θωροῦν τὸν Μαραθῶνα
 ὁ Μαραθῶνας τῆ θάλασσα.
 Ρεμβάζοντας στὴ μοναξιὰ
 πίστεψα τὴν Ἑλλάδα ἐλεύθερη
 Πῶς νὰ παραδεχτῶ σκλαβιὰ
 πατώντας τάφο Περσικό ;

Βρέθηκε σὲ κολυμπήθρα Σιλωάμ, ὅπου ὅλοι οἱ ρῦποι τῆς κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς του στὴν Ἀγγλία ξεπλόθηκαν καὶ τὰ μεγάλα του προτερήματα προβλήθηκαν ἀναζωογονημένα. Ἐκεῖνο τὸ ὥραϊο τραγούδι γιὰ τὴν Κόρη τῶν Ἀθηνῶν μαρτυρεῖ ποιὰν ἐξαγνιστικὴ ἐπίδρασι εἶχε στὴν ψυχὴ του ἡ Ἑλλάδα. Ἀπονήρευτη, τρυφερὴ περιπάθεια τὸ διαπνέει.

Ἵδιος ὁμολογεῖ :

«Δὲν ἔζησα πραγματικὰ καὶ δὲν ἔζησα εὐχαριστημένος, παρὰ τὸν λίγο καιρὸ πού ἔζησα στὴν Ἑλλάδα !»

Καὶ ἀλλαχῶ :

«Ἄν εἶμαι ποιητής, ὁ ἀέρας τῆς Ἑλλάδος μ' ἔκαμε».

Ἐδῶ, στὴ Χώρα μας, ὁ Βύρων ἔπιασε τὴ μεγάλη ποιητικὴ του φλέβα. Τὴν ἀνοιξε καὶ τὴν ἄφησε νὰ τρέξῃ μ' ἐκείνη τὴν ὀρμητικὴ ἐκροή, πού δὲν ἔχει δεύτερη στὸν κόσμο. Ἀρχισε νὰ γράφῃ τὸν «Τσαΐλντ Χάρολντ» στὰ Γιάννενα. (Τί ὥραϊες οἱ στροφές του γιὰ τὸ Μοναστήρι τῆς Ζίτσας καὶ γιὰ τὴ Δωδώνη !). Τελείωσε τὸ πρῶτο του ἄσμα στὴ Σμύρνη. . .

Στὸ πρῶτο ἐκεῖνο ταξίδι του στὴν Ἑλλάδα συγκόμισε θησαυροὺς ἰδεῶν, ἐντυπώσεων, γνώσεων, συγκινήσεων, ἐμπνεύσεων, ὀνείρων, καημῶν, πού ἀναπτύχθηκαν ἐν συνεχείᾳ σὲ ὅλα του τὰ ἔργα. Περιγράφοντας φυσικὲς εἰκόνες στὰ πρῶτα ἄσματα τοῦ «Τσαΐλντ Χάρολντ» φωτογράφισεν ἀριστοτεχνικὰ τοπία ἑλληνικά. Οἱ στίχοι γιὰ τὰ ἑλληνικὰ νησιὰ εἶναι ἀπὸ τοὺς ὠραιότερους. Στὸ «Δὸν Ζουάν», στὴ σπηλιὰ ἑλληνικοῦ νησιοῦ βγάζει ναυαγὸ τὸν ἥρωά του. Καὶ δίνει ἑλληνικὰ ὀνόματα στὶς ἡρωίδες του : «Χαϊδὴ» ἦταν τότε τὸ λαϊκὸ τραγούδι τῆς ἐποχῆς στὴν Ἀθήνα. «Κατίγκω» ἦταν μιὰ ἀπὸ τίς ἀδελφές τῆς Κόρης τῶν Ἀθηναίων, κ.ἄ.

Τὰ τῆς διαμονῆς του στὴν Ἀθήνα εἶναι πολλὰ γνωστὰ καὶ δὲν νομίζω ὅτι πρέπει νὰ τὰ ἐπαναλάβω.

Ἐπιστρέφοντας μέσῳ Πατρῶν καὶ Μάλτας, ἀρρώστησε ἐκεῖ σοβαρὰ ἀπὸ ἐλονοσία. Γύρισε στὴν Ἀγγλία βαρῦθυμος. Σὲ λίγες ἡμέρες πέθανε ξαφνικὰ ἢ μητέρα του. Ἐπειτα δυὸ φίλοι του. Κι ἄλλα βάσανα τὸν περίμεναν. Πιστωτές, χρῆ. Ἡ κλοθυμία του τὸν ἔρριξε σὲ κατάπτωσι. Ἀνευχαρίστητος ἀπὸ ὅλα, τοῦ κάκον ἀποζητοῦσε γαλήνη. Ὁ ἔρωτάς του μὲ τὴ Λαίδη Λάμπ τὸν ἀπογοίτηψε πολλὰ περισσό-

τερο. Ούτε στο προσφιλές του διάβασμα μπορούσε να βρῆ παρηγοριά. "Ανοιγε τὸ βιβλίο καὶ σὲ λίγο τὸ πετοῦσε. "Ἐχασε τὴ δύναμι ἀντιδράσεως. Αὐτός, πὸν τὸν ἐρέθιζαν τὰ ἐμπόδια καὶ τοῦ πολλαπλασίαζαν τὴν ὀρμὴ ἀντιδράσεως, ἔγραφε ὅτι κ' ἓνα φύλλο νὰ ἔβρισκε τώρα στὸ δρόμο του δὲν εἶχε τὴ θέλησι νὰ τὸ παραμερίσῃ. «Κανείς δὲν μ' ἀγαπᾷ, ἔλεγεν, ἐκτὸς καμμιά γυναῖκα κι αὐτὴ γιὰ λίγο χρόνο»³.

Τότε, παρακινούμενος ἀπὸ φίλους καὶ φίλες του, ἔλαβε, σὰν ὕστατο καταφύγιο, τὴ μεγάλη ἀπόφασιν νὰ δημιουργήσῃ οἰκογένεια, μολοντί συμφωνοῦσε μὲ τὸν Σουίφτ στὸ ὅτι οἱ ἔξυπνοι ἄνθρωποι δὲν παντρεύονται. . . Στράφηκε πρῶτα πρὸς μιὰ πολύφερρη κόρη, τὴν Ἐλισάβετ Φόρμπν. Ἐκείνη δὲν συγκινήθηκε. Ἐγραφε κατόπιν μιὰν ὥραία ἐπιστολὴν στὴν Ἄννα Ἰσαβέλλα Μπίλμπανκ καὶ ζήτησε τὸ χέρι της. Τοῦ τὸ ἔδωσε. Οἱ γάμοι τοὺς ἔγιναν στὶς 2 Ἰανουαρίου 1815. Ζευγάρι ἀταίριαστο. Ἐκείνη θεοσεβής, ἐνάρετη, γαληνεμένη. Ἐκεῖνος ἠφαίστειο, ὄχι ἐνεργὸ πρὸς ὥρας, ἀλλὰ ἔτοιμο νὰ ἐκραγῇ. . . Ὁ ἴδιος ἔχει γράφει, μὲ τὴν τίμια εἰλικρίνεια πὸν ἔπιανε πάντοτε τὴν πένα: «Οἱ γάμοι ἐτελέσθησαν μεταξὺ θλιβερῶν ἀναμνήσεων τοῦ παρελθόντος καὶ λυπηρῶν προβλέψεων τοῦ μέλλοντος».

Βραχὺ διάστημα διάρκεσεν ἡ νέα οἰκογενειακὴ του ζωὴ. Προσπάθησε νὰ συμβιβαστῇ μὲ τὸν «καλὸν» κόσμον, νὰ προσαρμοστῇ στὸν κοινωνικὸν κώδικα. Ἡ φιλαρέσκειά του τὸν βοήθησε. Ἐγινε κομψότερος. Φρόντισε τὸ ντύσιμό του, τὴν διαίτητά του. Ἐτρωγε πολὺ λίγο γιὰ νὰ μὴν παχύνῃ. Ἐπινε ξύδι γιὰ ν' ἀδυνατίσῃ. Πολλὲς φορὲς ἔγραφε στίχους φορῶντας τὸ φράκο του, πρόθυμος γιὰ συναναστροφές. Ἄλλὰ δὲν μπόρεσε ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὶς παραφορές. Μιὰ μέρα ὁ παροξυσμὸς του ἦταν τόσο ἄγριος, πὸν ἡ γυναῖκα του νόμισε πὸς τρελλάθηκε. Μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι θὰ πάη νὰ δῆ τοὺς γονεῖς της, τὸν ἐγκατάλειψε. Καρπὸς τοῦ ἄτυχου γάμου ἔμεινε ἡ Ἄννα.

"Ὅταν εἶχε φτάσει στὸ Λονδίνο, ὁ συγγενὴς του Ρόμπερτ Τσάρλς Ντάλλας τὸν ρώτησε ἂν εἶχε γράφει τίποτε. Τοῦ ἔδωσε τὸ κείμενον τοῦ ἔργου του «Νύξεις ἀπὸ τὸν Ὅρατιο», πὸν φαίνεται ὅτι τὸ ἐκτιμοῦσε πολὺ. Ἦταν σὰ συνέχεια τῆς σάτιρας «Ἄγγλοι ραφωδοὶ καὶ Σκῶτοι κριτικοί». Ὁ Ντάλλας ἀπογοητεύτηκε. «Τίποτε ἄλλο δὲν ἔγραψες;», τὸν ρώτησε. «Ναί, κάτι ποιηματάκια κι αὐτὰ ἐδῶ. Πάρε τα!» Ἦταν τὰ χειρόγραφα τῶν δύο πρώτων ἀσμάτων τοῦ «Τσάιλντ Χάρολντ».

3. Μὲ τὴν ἀπίστευτην εἰλικρίνεια πὸν ἔγραφε καὶ τὰ πεζὰ του, ἐπιστολές, σχόλια, σημειώσεις, μὲ ἀδρὰ χρώματα ζωγράφισε «τὴν κωμικοτραγικὴν κατάστασί» του, ὅταν γύρισε στὴν Ἄγγλία: «. . . Μὲ τὸ σῶμα μου λυωμένον ἀπὸ τὸν πυρετό, ἀλλὰ πνεῦμα γεμάτο δύναμιν, ἐπιστρέφω στὴν πατρίδα μου χωρὶς ἐπιθυμία καὶ χωρὶς ἐλπίδα. . . Μ' ἓνα λόγον εἶμαι ἐλεεινὸς καὶ ἀσθενὴς καὶ ἀφρὺ διορθώσω λίγο τὶς ὑποθέσεις μου λογαριάζω νὰ γυρίσω στὴν Ἰσπανία ἢ στὴν Ἀνατολή».

Ἦ ἡ ξάδερφός του εἶχε τὴν εὐχάριστη ἐκπληξὶ νὰ διακρίνη ἀμέσως τὴν ἐξαίρετη ποιητικὴ τους ἀξία. Τοῦ ζήτησε τὴν ἄδεια νὰ τὰ τυπώσῃ. Ὁ Βύρων στὴν ἀρχὴ ἀρνήθηκε. Ἐπειτα συγκατατέθηκε νὰ δημοσιευθοῦν χωρὶς τ' ὄνομά του.

Ἦ ἡ ἐκδοτικὴ ἐπιτυχία ὑπῆρξε τεραστία. Σὲ τρεῖς ἡμέρες ἐξαντλήθηκαν τὰ πρῶτα πεντακόσια ἀντίτυπα. Σὲ τέσσερες ἑβδομάδες μέσα ἔγιναν ἑξὶ ἐκδόσεις. «Ἐύπνησα ἕνα πρῶτὸ καὶ βρέθηκα διάσημος!», ἀναφώνησε. Εἶχεν ὑποτιμήσει τὴν ἀξία τῆς πρωτοτυπίας τῶν στροφῶν του, πρωτοτυπίας οὐσιαστικῆς, γιατί στὴ μορφὴ δὲν ἐκαινοτόμησεν. Εἶχε χρησιμοποιήσει τὰ Σπενσέρεια ἰαμβικὰ μέτρα.

Τὰ πολλά του παθήματα ἐπενεργοῦσαν σὰν περηνιστῆρες στὸν Πήγασσό του. Διατήρησεν ἀνεπηρέαστη τὴν ἔμπνευσή του καὶ μὲ τὴν θαυμαστή του εὐχέρεια μπόρεσε νὰ συνθέσῃ πολλὰ ἔργα. Τὸν «Κουρσάρου» τὸν ἔγραψε μέσα σὲ τρεῖς ἑβδομάδες. Τὸν «Γκιαοῦρ» μέσα σὲ δέκα μέρες. Τὴν «Νύμφη τῆς Ἀβύδου» σὲ τέσσερες μόνον ἡμέρες. Ἐγραψεν ἀκόμα τὸν «Λάρα», τὴν «Παριζίνα», τὴν «Πολιορκία τῆς Κορίνθου», τὸν «Μαζέππα». Μέσα σὲ μιὰ μόνον ἡμέρα εἶχαν πουληθῆ δεκατέσσερες χιλιάδες ἀντίτυπα τοῦ «Κουρσάρου». Ἀξίζει ἰδιαιτέρη μνεία ἡ «Κατὰρα τῆς Ἀθηνᾶς», ὅπου στηλιτεύει ἀνηλεῶς τὴν λεηλασία τοῦ Παρθενῶνα ἀπὸ τὸν Ἑλγιν.

Πρέπει νὰ ρίψουμε ἕνα ἀναδρομικὸ βλέμμα στὰ πρῶτα - πρῶτά του βιβλία, γιὰ νὰ ἐκτιμήσουμε καλύτερα τὴν αἰφνίδια μαγικὴν ἐκτίναξι τῆς πραγματικῆς του ποιητικῆς φλέβας.

Πληροφορεῖ ὁ ἴδιος ὅτι ἄρχισε νὰ γράφῃ ποιήματα σὲ ἡλικία 12 χρόνων. Δεκαοχτῶ χρόνων στὸ Σάουθελ, ὅπου παραθέριζε, δημοσίευσεν τὴν πρώτη συλλογὴ ποιημάτων του μὲ τὸν τίτλο «Φευγαλέοι στίχοι». Δὲν ἦταν ἀξιοὶ λόγου. Ὁ αἰδουμώτατος Τζὼν Μπέτσερ τὸν ἐπίπληξε γιὰ τὴν ἀνηθικότητα ὠρισμένων στίχων του. Ὁ Βύρων, εὐαίσθητος, ἀλλὰ γενναῖος, ἔκαψεν ὅλα τὰ βιβλία ἐκτὸς ἀπὸ τέσσερα ποὺ εἶχε χαρίσει. Δεύτερο βιβλίον του εἶχε τὸν τίτλο «Ποιήματα ποικίλων περιστάσεων». Πέρασε ἀπαρατήρητο. Τρίτον βιβλίον ἦταν οἱ «Ἔρωτες σχολῆς». Πολλοὶ τὸ ἐπαίνεσαν. Ἀλλὰ, ὅπως εἶπαμε, τὸ κατάκρινε σκληρὰ, μέχρις ἀδικίας, ὁ Λόρδος Μπρώαμ στὴν «Ἐπιθεώρησι τοῦ Ἐδιμβούργου». Ὁ Βύρων ἐξεμάνη. Θέλησε νὰ διακόψῃ τὶς σπουδῆς του στὸ Καϊμπριτζ. Ἀπὸ τὴν ὀργὴν του ἀνάβλυσεν ἡ σάτιρα «Ἄγγλοι ραφῶδοι καὶ Σκῶτοι κριτικοί». Τὸ βιβλίον αὐτὸ σημείωσε καταπληκτικὴν ἐπιτυχία. Τέσσερες ἐκδόσεις του ἐξαντλήθηκαν καὶ τόπωναν τὴν πέμπτην. Ἀλλὰ ὁ Βύρων ἔκρινε ὅτι εἶχε κι αὐτὸς μὲ τὴν σειρά του ἀδικήσει πολλοὺς λογοτέχνες, μεταξὺ τῶν ὁποίων κι αὐτὸν τὸν κηδεμόνα του κόμητα Φρειδερίκον Καρλίσιλ (Carlisle). Κι ἔδωσεν ἐντολὴ νὰ καταστραφῇ ὅλη ἡ ἔκδοσις.

Εἶχε φύγει γιὰ τὸ πρῶτον του ταξίδι στὴν Ἑλλάδα μὲ πολλὰς ἀμφιβολίας γιὰ τὴν ποιητικὴν του σταδιοδρομίαν. Ἀλλὰ γύρισε στὴν πατρίδα του ὠριμος πιά ποιητῆς ΠΑΑ 1974

φτασμένος, βεβαιωμένος, με τον Πήγασσό του καλά γυμνασμένον από τις Μοῦσες στις βουνοπλαγιές του Παρνασσού. Παρά τις επιτυχίες τῶν βιβλίων του, ασφυξία ἄρχισε νὰ τὸν πνίγη πάλι στὴν Ἀγγλία. Πάλι τὴν ἀποδημία, τὸ προσκύνημα σὲ ἄλλους τόπους, βρῆκε γιὰ μόνη του διέξοδο. Κι ἔφυγε τὸ 1816 γιὰ τὸ ἀγύριστο δεύτερο ταξίδι του.

Πέρασε ἀπὸ τὸ Βέλγιο. Ἐπισκέφτηκε τὸ Βατερλώ (γιὰ τὸ ὁποῖο ἔγραφε ὠραίους στίχους στὸ τρίτο ἄσμα τοῦ «Τσάιλντ Χάρολντ», ἐνῶ στὸν «Δὸν Ζουὰν» τόσο στυγνὰ σαρκάζει τὸν Σιδηροῦν Δοῦκα Οὐδέλιγκτον). Ἀνάπλευσε τὸν γραφικὸ Ρῆνο, θαύμασε τὸ μεγαλόπρεπο θέαμα τῶν χιονισμένων Ἀλπεων καὶ κατὰληξε στὴ Γενεύη, ὅπου ἀποθανάτισε τοὺς κερανοὺς τῆς λίμνης της. Ἐκεῖ γνωρίστηκε καὶ συνδέθηκε μετὰ τὸν ἄλλο μέγαν φιλέλληνα ποιητὴ, τὸν Σέλλεϋ, ἀπ' τὸ ἔργο τοῦ ὁποῖου ἦταν ἀρκετὰ ἐπηρεασμένος. Ἀνάπτυξε δεσμὸ τότε μετὰ Ἀγγλίδα κυρία, ἀπ' τὴν ὁποία ἀπόχτησε κόρη, τὴν Ἀλλέγκρα. (Πέθανε μικρὴ στὴν Ἰταλία, ὅπου τὴν εἶχεν ἐσωτερικὴ σ' ἓνα μοναστηριακὸ σχολεῖο. Λυπήθηκε πολὺ κ' ἔστειλε τὴ σορὸ της νὰ ταφῆ στὴν Ἀγγλία. Ἡ χορδὴ τῆς τρυφερότητας δὲν εἶχεν ἀτονήσει στὴν καρδιά του...).

Ὅταν ὁ Σέλλεϋ ἔφυγε γιὰ τὴν Ἀγγλία, τοῦ παράδωσε γιὰ δημοσίευσιν τὸ τρίτο ἄσμα τοῦ «Τσάιλντ Χάρολντ», τὸν «Αἰχμάλωτο τοῦ Σιγίων» καὶ τὸ ἔξοχο δράμα τοῦ «Μάνφρεντ», πὸν θεωρεῖται σὰν προσωπικὴ του ἐξομολόγησι καὶ ἐξιλέωσι.

Κατέβηκε στὴ Βενετία, ὅπου ἔζησε δυὸ χρόνια. Τὰ οικονομικὰ του εἶχαν στὸ ἀναμεταξὺ ἀποκατασταθῆ, γιὰτὶ πούλησε τὸ κτῆμα του ἐνενήντα χιλιάδες λίρες, ποσὸ γιὰ τὴν ἐποχὴ μέγαν. Ἡ εὐχέρειά του αὐτὴ εἶχε καὶ βλαβερὰ ἐπακόλουθα. Τὸν ἐξώθησε νὰ παραδοθῆ καὶ πάλι σὲ σφοδρὸ πυρετὸ φιληδονίας, βοηθούντων καὶ τῶν ἡθῶν πὸν ἐπικρατοῦσαν τότε στὴν φιλόξενη Ἰταλία. Εὐτρωτος πάντοτε ἀπὸ τὸ γυναικεῖο κάλλος, καταχτοῦσε εὐκόλα τὶς γυναῖκες, ὅπως εὐκόλα τὸν καταχτοῦσαν ἔπειτα μετὰ τὴν σειρὰ τους κ' ἐκεῖνες καὶ δύσκολα πολλὰς φορὰς τοὺς ξέφευγε. Δὲν ξέρω ἂν πράγματι ἦταν στὴ ζωὴ του, ὅπως λένε, προσηγῆς καὶ γενναϊόδωρος πρὸς τοὺς ἄντρες, σκληρὸς δὲ καὶ ἀνηλεὴς πρὸς τὶς γυναῖκες. Στὰ ἔργα του ὅμως εἶναι φανερὸ ὅτι περιποιεῖται περισσότερο τοὺς ἡρώες του καὶ ἐγκαταλείπει τὶς ἡρωίδες του στὴν τύχη τους καὶ στὴ λησμοσύνη. Στὴ ζωὴ του πολλὰς φορὰς ὑπερίσχυεν ἡ γυναικεία ὑπερευπάθειά του, ἀλλὰ στὰ ἔργα του ὑπερίσχυει πάντοτε τὸ ἄλλο του ἐναλλαχτικὸ στοιχεῖο : Τὸ ἀνδρικό του σθένος.

Στὴ Βενετία εἶχε δυὸ ἐπεισόδια χαρακτηριστικά. Ἐρωτεύτηκε ἀμέσως τὴν ὠραία Μαριὰνα, σύζυγο ἐνὸς ἐμπόρου πὸν κατὰλυσε στὸ σπίτι τους. Ὅταν ἔφυγε γιὰ τὴν Ρώμη (ὅπου ἄρχισε νὰ γράφῃ τὸ Δ' ἄσμα τοῦ «Τσάιλντ Χάρολντ») τόσο

ἦταν τὸ πάθος του, ὥστε ἀναγκάστηκε νὰ διακόψη τὴν διαμονή του ἐκεῖ καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ τὸ ταχύτερο στὴ δόμισά του! . . .

Ἐπίθωπη εἶναι ἡ περιπέτειά του μὲ μιὰ γυναῖκα τοῦ λαοῦ, τὴν Μαργαρίτα Κόνι, πὸν κόνεψε στὸ σπῆτι του καὶ τρόμαξε νὰ τὴν διώξῃ. Κάνει ὁ ἴδιος μακρὰ ἔκθεσι τοῦ περιστατικοῦ, ὅπου τὴν ὀνομάζει Ἄμαζόνα καὶ Μήδεια! . . .

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ὁ Βύρων ἦταν στὴν πλήρη ἀνθησι τοῦ ἀνδρικοῦ του σφρῆ-
γους. Ἴδου πῶς τὸν περιγράφει καὶ τὸν ψυχολογεῖ ἡ γνωστὴ διανοουμένη δέσποινα
τῆς Βενετίας Ἰσαβέλλα Θεοτόκη Ἀλμπρίτσι :

«Τὸ μέτωπο, γράφει, γαλήνιο, πλουμισμένο μὲ ὠραιότατα καστανά, βοστρυ-
χισμένα μαλλιά, συγγυρισμένα μὲ μιὰ τέχνη πὸν ἔκανε νὰ φαντάξῃ ὅτι ἐλκυστικώτερο
ἔπλασε ἡ φύση! Καὶ πόσο πλούσια ἐκφραστικὰ τὰ μάτια του! Εἶχαν τὸ χρῶμα τ'
οὐρανοῦ ἀπὸ κεῖ πὸν φαίνονταν ὅτι κρατοῦσαν τὴν καταγωγὴ τους. Ὁ λαιμὸς του,
πὸν συνήθιζε νὰ τὸν κρατῇ γυμνὸ, ὅσο τὸ συγχωροῦσαν οἱ συνήθειες τοῦ κόσμου,
χυτὸς, ὀλόλευκος. Τὰ χέρια του ὅμοια, σὰ νὰ ἦτανε σχηματισμένα ἀπὸ τὴ χαρὰ
μιᾶς φαντασίας γιὰ δική μας χαρὰ. Τὸ ἀνάστημά του τίποτε δὲν ἄφηνε νὰ στοχα-
στῆς πῶς τοῦ λείπει, ἰδιαίτερα στὸ στοχασμὸ ἐκείνων πὸν εὗρισκαν περισσότερη
χάρη παρὰ ψεγάδι σὲ κάποιον ἐλαφρὸ γλυκὸ ταλάντευμα πὸν ἔπαιρνε ὅλο του τὸ
σῶμα, ὅταν ἔμπαινε στὰ σαλόνια. Ἡ φυσιογνωμία του δείχνονταν ἤσυχη σὰν τὸν
ὠκεανὸ μιᾶς ὠραίας ἑαρινῆς ἀγῆς, κ' ἔτσι σὰν τὸν ὠκεανὸ ἀνάστατη ἄλλαζε, ἂν
ἓνα πάθος, μιὰ σκέψη, μιὰ λέξη, ἓνα τίποτε συντάραζαν τὴν ψυχὴ του. Ἐξαφνα
τὰ μάτια του ἔχαναν ὅλη τὴν γλῶσσα τους καὶ ἀκόντιζαν ἀστραπὲς τέτοιες πὸν δύσκολο
ἀπόβαινε νὰ ὀπομείνης τὰ βλέμματά τους. Μόλις θὰ μποροῦσες νὰ πιστέψης πῶς
ἦτανε δυνατὴ τέτοια γοργὴ μεταβολή· καὶ τότε θέλοντας μὴ θέλοντας, ἀναγνώριζες
πῶς ἡ φυσικὴ του κατάστασι ἦταν ἡ τρικυμία».

Ὡραῖο — καὶ διαρκέστερο — ἦταν στὴ Βενετία τὸ εἰδύλλιό του μὲ τὴν κό-
μησσα Τερέζα Γκουιτσόλι (τὸ γένος Γκάμπα). Δεκαεφτάχρονη, ξανθὴ, ὁμορφη,
παντρεμένη μὲ ἄντρα δεκαετηρίδες μεγαλύτερό της. Ὁ δεσμὸς τους δὲν ἦταν κρυ-
φός. Καὶ συνεχίστηκε στὴ Ραβέννα, ὅπου τὸ ἀρχοντικὸ της, στὴν Πίζα, στὴ Γέ-
νοβα. Μπορεῖ κανεὶς νὰ συμπεράνῃ ὅτι τοῦ δημιουργοῦσε κλίμα πνευματικῆς καὶ
ψυχικῆς εὐφορίας, γιατί, παρὰ τὴν μέγρι ἐπικινδύνου σημείου σωματικῆ του ἐξάν-
τλησι καὶ παρὰ τὴν ἀνάμιξί του στὴν ἐπαναστατικὴ συνωμοσία τῶν Καρμπονά-
ρων, ἔγραφε τότε πολλὰ καὶ ἀξιόλογα ἔργα. Ἀπὸ τὴν Βενετία εἶχε στείλει στὸ Λον-
δίνο μὲ τὸν Κόμπχαουζ γιὰ δημοσίευσι τὸ δυνατό σατιρικὸ του ἔργο «Μπέππο»
καὶ τὸ τέταρτο καὶ τελευταῖο ἄσμα τοῦ «Τσάλντ Χάρολντ», πὸν τελειώνει μὲ τὴν
περίφημη «Προσλαλιὰ στὸν Ὠκεανό», ἓνα ἀπὸ τὰ ὠραιότερα μέρη τοῦ ὅλου ἔργου
του.

Στή Ραβέννα είχε γράψει τὸ «Σαρδανάπαλο», τὸ «Μάρκο Φαλιέρο», τὸν «Καῖν», τὴν «Προφητεία τοῦ Δάντη», τοὺς «Δυὸ Φόσκαρι», τὸ πέμπτο ἄσμα τοῦ «Δὸν Ζουάν» καὶ τὴ σάτιρα «Τὸ Ὅραμα τῆς Κρίσεως», ἀπάντησι στὶς ἐναντίον του κριτικὲς ἐπιθέσεις τοῦ ἐστεμμένου ποιητῆ τῆς Ἀγγλίας Ρόμπερτ Σάδεϋ.

Ὁ «Καῖν», παρὰ τὰ ἐγκώμια τοῦ Βάλτερ Σκότ καὶ τοῦ Σέλλεϋ, θεωρήθηκε ἔργο βλάσφημο καὶ προκάλεσε θύελλα διαμαρτυριῶν στὴν Ἀγγλία. Σκανδάλισε καὶ αὐτοὺς τοὺς φίλους του. Ὁ ἐκδότης τοῦ ἀρνήθηκε νὰ συνεχίσει τὴ δημοσίευσί τῶν ἔργων του, ἐνῶ εἶχεν ὑπὸ ἐκτύπωσι τέσσερα νέα ἄσματα τοῦ «Δὸν Ζουάν», γραμμένα στὴν Πίζα. Ἄλλαξεν ἐκδότῃ καὶ ἀπὸ τὴν Γένοβα ἔστειλε γιὰ ἐκτύπωσι ἐννέα νέα ἄσματα τοῦ «Δὸν Ζουάν» καὶ τὸν «Αἰῶνα τοῦ Ὁρειγάλκου». Μετὰ μικρὸ χρονικὸ διάστημα ἔστειλε τὸ νέο ἔργο του «Ἡ Νῆσος» καὶ τέσσερα ἀκόμη ἄσματα τοῦ «Δὸν Ζουάν». Καθὼς βλέπουμε, ἡ ὑπερπαραγωγή του ἦταν καταπληκτικὴ. Θαρρεῖς κι ἄδειασε μονομιᾶς ὅλο τὸ περιεχόμενον τῆς ψυχῆς του, τῆς διανοίας του, τῆς ἐμπνεύσεώς του ὅλα τὰ δῶρα τῶν Μουσῶν, οἰστρηλατούμενος ἀπὸ τὸ προαίσθημα ὅτι τὸ ἄστρο του θὰ τὸν καλοῦσε σύντομα σὲ ἄλλους εὐγενεῖς στίβους, σὲ ἄλλους δαφνώνες ἄλλης δόξας. . .

Ἀπαραίτητα θεωρῶ λίγα λόγια γιὰ τὸ ἔργο του, γι' αὐτὸ πὸν λέμε «Βυρωνισμὸς», αὐτὸ πὸν μετάδωσε τότε σὲ ὅλον τὸν κόσμον ἓνα νέο ψυχικὸ ρῆγος, κάτι σὰν ἐπιδημία ἀκατάσχετης μαγείας!

Τὸν ὕμνησαν τὰ μεγαλύτερα πνεύματα τῆς ἐποχῆς του. Πρῶτος ὁ Γκαῖτε, πὸν ἀργότερα τροποποίησε τὸν Δεύτερο Φάουστ στὸ σημεῖο τοῦ θανάτου τοῦ Εὐφορώνα γιὰ νὰ τὸν προσομοιάσῃ πρὸς τὸν θανόντα Βύρωνα⁴. Ὁ Σέλλεϋ ἔγραφε : «... Ὅ,τι καὶ νὰ κάμω δὲ μπορῶ νὰ συναγωνιστῶ τὸν Βύρωνα». Ὁ Κήτς : «Μπάνρον, τί γλυκειά, τί λυπητερὴ πὸν εἶναι ἡ μελωδία σου! Ψάλλε μας, κύκνε, τὴν ἀγωνία σου!».

Ὁ Νίτσε ἔγραφε : «... Ἐνας ἀπὸ τοὺς πῶ μεγάλους, πὸν μπορεῖ κανεὶς ἀνεπιφύλαχτα νὰ ἐμπιστεῖται τὰ ἐνστιχτά του... Δὲν χάνω λόγια. Μόλις μιὰ ματιὰ ρίγῳ γιὰ ἐκείνους πὸν μπροστὰ στὸν Μάνφρεντ τολμοῦν νὰ μιλοῦν γιὰ Φάουστ». Κ' ἦταν θαυμαστὴς τοῦ Γκαῖτε ὁ Νίτσε. . .

Ὁ Λαμαρτῖνος, πὸν μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Βύρωνα ἔγραφε ὠδὴ 1747 στί-

4. Ὑπάρχουν πολλὲς γνώμες τοῦ Γκαῖτε, ἀπὸ τίς συνομιλίες του μὲ τὸν Ἐκκερμαν, ὅλες θαυμαστικὲς. Μία ἐπιγραμματικὴ :

«Ἡ ποίησι τοῦ Βύρωνα εἶναι βεβαίως τῆς ἀληθινῆς ποιήσεως, πὸν γνωρίζει — σὰν κοσμικὸ Εὐαγγέλιο — νὰ μᾶς λυτρῶνῃ μὲ τὴν ἐσωτερικὴ γαλήνη καὶ τὸ ἐξωτερικὸ τῆς θέλγητρο ἀπὸ τὰ γήινα βάρη πὸν μᾶς πιέζουν».

χων, οίονει σάν τελευταῖο ἄσμα τοῦ «Τσαίλντ Χάρολντ», ἔγραφεν : «Εἶναι, ἀναμφισβήτητα, καθὼς τὰ μάτια μου τὸν βλέπουν, ὁ μέγιστος ἀθόρυμητα καὶ ἀπὸ φυσικό του ποιητῆς τῶν νεωτέρων καιρῶν». Κι ἀλλαχοῦ : «Κι ἂν καλὴ κι ἂν ἀπαισία, τοῦ τραγουδιοῦ σου ἐγὼ ἀγαπῶ τὴν ἄγρια ἁρμονία, καθὼς τοῦ κερανοῦ ἀγαπῶ τὸν κρότο καὶ τοῦ ἀέρα μὲ τοῦ χειμάρρου τὴ φωνὴ στῆς μπόρας τὴ φοβέρα». Τέλος, ὁ Λαμαρτῖνος ἔγραφεν ἀκόμα ὅτι ὑπάρχει στὸν θάνατό του «πολλὴ ποίησι, ἀληθινὴ καὶ ἄφθαρτη, παρ' ὅσον ὑπάρχει σ' ὅλα του τὰ ἔργα. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος μεγάλωσε τὸν ποιητὴ καὶ ὁ Ποιητῆς, μὲ τὴ σειρά του, ἀποθανάτισε τὸν ἄνθρωπο».

Ἐὸ Σουίνμπορν θανατᾶζει τὴν ἔκτασι καὶ τὴν ἔντασι τῆς δυνάμεώς του. Ἡ ἀθάνατη ὑπεροχὴ του ὀφείλεται στὴν εἰλικρίνειά του καὶ στὴν ἰσχύν του. «Λίγοι εἶχαν καὶ τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα τόσον ἀναπτυγμένα, ὅσον ὁ Βύρων».

Ἐὸ Ἐδουάρδος Συρὲ παρατηρεῖ :

Ἐὸ Μπάνρον ποιητῆς τριπλός... Γυρισμένος πρὸς τὸ νεότερο κόσμον ὀνομάζεται «Δὸν Ζουάν». Γυρισμένος πρὸς τὴν ἱστορία καὶ τὴν ἀνθρωπότητα εἶναι ὁ «Τσαίλντ Χάρολντ». Γυρισμένος πρὸς τὰ ἔνδον, πρὸς τὸ αἰώνιο πρόβλημα τῆς Εἰμαρμένης καὶ πρὸς τὸν κόσμον τὸν ἄορατο, γίνετα ὁ «Μάνφρεντ». Τραγικὴ ἐνσάρκωσι».

Κραύγαζεν ὁ ἀδιάλλατος κατήγορός του Θωμᾶς Καρλάυλ : «Κλειστε τὸν Βύρωνα κι ἀνοίχτε τὸν Γκαίτε!». Τὰ βιβλία τοῦ Βύρωνα δὲν ἔκλεισαν. Ἐμειναν καὶ μένου ἀνοιχτά. Ἄλλ' ἀπὸ τὰ βιβλία τοῦ θρήσκου Καλβινιστῆ, πὸν ἡ φιλοσοφία του στοὺς Ἡρωες βασιζει τὴν Ἱστορία, θὰ λείπη γιὰ πάντα ἕνας μέγας Ἡρωας πὸν λέγεται Μπάνρον...

Ἄχρηστον, μὲ λιγοστὴ καὶ δυστυχημένη ὑπαρξι τὸν ἀποκαλεῖ ὁ Καρλάυλ. Κι ὅμως, ὅλη ἡ γαλλικὴ ποίησι, μέχρι Μπωντελαίρ, πέστη τὴν ἐπίδρασί του. Κι ὅμως, ἡ ποιητικὴ ἄνθησι τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Πολωνίας ὀφείλεται στὸν σπόρο τοῦ Βυρωνισμοῦ.

Στὴν Χώρα μας ἔχουν μεταφραστῆ πολλά του ἔργα σὲ παλαιότερη ἐποχῇ. Ἄξιζει νὰ ἀναφερθῆ, σάν εὐρύτερη ὄλων, ἡ μετάφρασι τοῦ Γ. Πολίτου (1867 καὶ 1868), πού, μολονότι σὲ πεζὸ λόγο καὶ σὲ ψυχρὴ ἀρχαῖζουσα γλῶσσα γραμμένη, δίνει ἐπαρκῆ ἰδέα τοῦ ποιητικοῦ μεγαλείου του. Ὅμολογῶ ὅτι σ' αὐτὴν πρωτοδιάβασα κ' ἐγὼ Βύρωνα, μαθητῆς τοῦ Γυμνασίου, καὶ δὲν μπορῶ νὰ λησμονήσω τὴν καταπληκτικὴ ἐντύπωσι πὸν μοῦ εἶχε κάμει. Ἄξιόλογη εἶναι ἡ ἔμμετρη μετάφρασι τοῦ «Γκιαούρ» ἀπὸ τὴν Αἰκατερίνη Κ. Δοσίου (1873), γραμμένη στὴν καθαρεύουσα, ἀλλὰ μὲ πολλὴν πιστότητα στὴν ἀπόδοσι.

Τὸ 1924 εἶχαν ἐκδοθῆ σὲ ἰδιαίτερο τόμον, μὲ ἐπιτυχῆ ἐπιλογὴ καὶ ἐκφραστικὴ ζωντάνια, «Τὰ Τραγούδια του γιὰ τὴν Ἑλλάδα», ἀποσπάσματα ἀπὸ διάφορα

ἔργα του ἔμμετρα, μεταφρασμένα σὲ γλῶσσα δημοτική. Κάτω ἀπὸ τὸ ψευδώνυμο «Στέφανος Μύρτας» τοῦ μεταφραστή, κρύβεται ὁ ἀείμνηστος Καθηγητὴς καὶ μέλος τῆς Ἀκαδημίας Στέλιος Σεφεριάδης. Σποραδικὰ ἔχουν δημοσιευθῆ πολλὰς μεταφράσεις ἀποσπασμάτων του. Σημειῶνω ἐμμέτρους μεταφράσεις τοῦ ἀειμνήστου Δημητρίου Σάρρου καὶ τοῦ κ. Στεφ. Τσατσούλα. Ἡ «Κόρη τῶν Ἀθηναίων» ἀξιῶθηκε νὰ ἀποδοθῆ στὰ ἑλληνικά ἀπὸ πολλοὺς γνωστοὺς καὶ ἀγνώστους. Στὸ Ἀρχεῖο Γιάννη Βλαχογιάννη ὑπάρχουν πάμπολλα δελτία, τὸ πλεῖστον βιβλιογραφικά, γιὰ τὴν ζωὴ τοῦ Βύρωνος. Γιὰ τὸν ἐφετεινὸ ἐορτασμὸ ἔχει ἐκδοθῆ, μεταξὺ ἄλλων, τόμος ἀπὸ 476 σελίδες μὲ μεταφράσεις ἔμμετρους ἑπτὰ ἔργων του τῆς Κυρίας Μαρίας Κεσίση.

Στὸν τόπο μας, περισσότερο ἀπὸ ὅλα τὰ ἔργα του, ἀγαπήθηκεν «Ἡ Ἀποδημία τοῦ Τσάλιντ Χάρολντ», πού καὶ ὁ ἴδιος τὸ προτιμοῦσε, σὰν τὸ πιὸ ἀγαπημένο του ποιητικὸ τέκνο. Ἐγραφε στὸν Χόμπχαουζ: «Περῶ ἐδῶ ἀπὸ τὴν fiction στὴν ἀλήθεια. Αὐτὸ τὸ ποίημα εἶναι τὸ πιὸ ἰσχυρὰ «ἐσκεμμένο» ἀπὸ τὰ ἔργα μου. Ἡ σύνθεσί του ὑπῆρξε γιὰ μένα πηγὴ χαρᾶς». Ἡ πρωτοτυπία του εἶναι τόση, ὥστε ποτὲ δὲν προσδιορίστηκε γραμματολογικὰ τί ἀκριβῶς εἶναι, ποιὸς γενικὸς χαρακτηρισμὸς τοῦ ἀνήκει. «Δὲν εἶναι διδαχτικὸ γιατί δὲν διδάσκει κανένα. Δὲν εἶναι περιγραφικὸ γιατί ταυτόχρονα διηγεῖται. Δὲν εἶναι ἐπικὸ γιατί τοῦ λείπουν οἱ ἥρωες». Ἐχει ἀμάραντη παρθενικὴ ποιότητα. Δίνει τὴν ἐντύπωσι φαινομένου φυσικοῦ. Αἰσθάνεσαι τὸν Πήγασσο νὰ καλπάζη ἀγαλάνωτος στὸ ἀχανές. Τὴν ἔκφρασί του ζωντανεῖ μοναδικὴ ὁρμὴ, τιμιότητα, εἰλικρίνεια, ἀκρίβεια. Οἱ στροφές του διαδέχονται ἢ μιὰ τὴν ἄλλη σὰν ὠκεάνεια κύματα. Καὶ ἐπιστέφονται πάντοτε στὸν τελευταῖο τους στίχο ἀπὸ χαριτωμένους ἀφροὺς τελειώσεως. Ἀντανακλᾶ σπάνια αἰσθησι καὶ γνῶσι τοῦ κόσμου. Ἀπὸ τεχνικὴ ἄποψι, οἱ στίχοι του δὲν εἶναι ἐπεξεργασμένοι, ἐπιμελημένοι. Δὲν ἔχουν λειότητα. Ὑστεροῦν σὲ μουσικότητα. Ἀλλὰ εἶναι τόσον ἀρθόρμητοι, πρωτόγονοι, δροσεροί, γεμάτοι ἐαρινὴ ἄχνα! Εἶναι κομμάτι ζωῆς ξεκομμένο ἀπὸ βαθὺ σπλάγχο.

Δὲν λείπουν, φυσικά, καὶ ἀπὸ τ' ἄλλα του ἔργα οἱ ἴδιες ἀρετές. Ἐχουν ὅλα πρωτόγευστη καὶ ἀδευτέρωτη ποιητικὴν οὐσία μὲ ἀπροσδιόριστο θέλητρο. Μαγεύουν μὲ τὸν γοητευτικώτερο τρόπο. Ποτέ, ἴσως, ἄλλοτε, ἢ νεώτερη ποίησι «δὲν ντύθηκε μὲ ὑπεροχώτερες ἐκφράσεις, μὲ εἰκόνες πιὸ δυνατές, μὲ αἰσθήματα πιὸ ἐσώτερα».

Ἄν δὲν ἔχει ἀκόμη καθορισθῆ τί εἶναι ποίησι, ποῦ ἔγκειται ἀκριβῶς τὸ μυστικὸ τῆς μαγείας τῆς καὶ τῆς ὑποβολῆς τῆς, τοῦτο ἰσχύει πολὺ περισσότερο γιὰ τὴν ποίησι τοῦ Βύρωνα, πού τὸ δημιουργικὸ του δαιμόνιο, μὲ τὴν κατίσχυσί του

ἐπάνω σ' ἓνα βίο βραχύ, περιπλανητικό, κατασπαταλημένο, παραμένει ἀσύλληπτο, ἀφωτογράφητο, ἀφασματοσκοπητο.

Τὸ 1924, τὰ Ἑκατὸ Χρόνια ἀπὸ τὸν θάνατό του γιορτάστηκαν στὴν Ἑλλάδα πανηγυρικά. Ὅλοι οἱ ἐπιζῶντες, τότε, μεγαλύτεροι ποιητὲς ἔγραψαν Ὁδὲς στὴν Μνήμη του: Ὁ Παλαμᾶς, ὁ Δροσίνης, ὁ Μαλακάσης, ὁ Γιάννης Βλαχογιάννης, ὁ Γρουπάρης, ὁ Πολέμης, ὁ Σκίπης. Οἱ πεζογράφοι μας δημοσιεύσανε περισπούδαστα ἄρθρα γιὰ τὸ ἔργο του.

Δὲν ὑστερεῖ καθόλου καὶ ὁ ἐφειτειὸς ἐορτασμός τῶν Ἑκατὸν Πενήντα Χρόνων. Διαλέξεις, ἐκθέσεις, ἄρθρα κριτικά, μυθιστορηματικὲς ἀφηγήσεις τῆς ζωῆς του, διαδέχονται τὸν μῆνα αὐτὸν τὸ ἓνα τὸ ἄλλο.

Θὰ ἤθελα, τελειώνοντας, νὰ σταματήσω γιὰ λίγο στὸ 1924.

Καθὼς εἶναι γνωστόν, ἡ πρώτη του φιλοδοξία στὸ Μεσολόγγι ἦταν νὰ ὀργανώσει Σῶμα Σουλιωτῶν, γιὰ νὰ ἐκπορθήσῃ τὸ ἄπαρτο Φρούριο τῆς Ναυπάκτου. Καὶ ἄλλα αἷτια, ἀλλὰ κυρίως ὁ θάνατός του, ματαίωσε τὴν ἐκστρατεία. Ἡ περιπτώσει αὐτὴ εἶχε καὶ σ' ἐμένα ἐμπνεύσει στὴ Ναύπακτο, πὸν βρισκόμουν τὸ 1924, μιὰν Ὁδὴ στὴ Μνήμη του. Πῆγα στὸ Μεσολόγγι καὶ τὴν ἀπάγγειλα, ἀποθέτοντας δάφνη τοῦ Ἐπάχτου στὸ σπῆτι πὸν εἶχε ζήσει καὶ πεθάνει. Δὲν τὴν ἔχω δημοσιεύσει ποθενά. Θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ τὴν χρησιμοποιήσω σὰν κατακλειδα τῆς σημερινῆς μου ταπεινῆς προσφορᾶς στὴ Μνήμη τοῦ Μεγάλου Ποιητῆ τῆς Ἀγγλίας, τοῦ Μεγάλου Ὑπερμάχου τῆς Ἑλλάδος.

Χαιρετισμὸς τοῦ Ἐπάχτου στὸν Πρῶτον Αἰῶνα τῆς Θανῆς τοῦ Βύρωνα

Ἐμπρὸς στὸ Κάστρο τοῦ Ἐπάχτου, πὸν σὲ ἀθώρητα ὕψη
τὸ πυργώνουν μὲ δόξα οἱ τριάντα του αἰῶνες,
ὀλοπόρφυρες στάζουν, μὲ ἀνιστόρητη θλίψη,
ἀπ' τοῦ Ἀπόλλωνα τάχα τὸν ἰχῶρα, σταγόνες.
Σοῦ τὸ ἀρνήθηκε ἡ Μοῦσα καὶ δὲν εἶν' τοῦ δικοῦ σου,
ὁ Θεοβάντες τίς χύνει τρεῖς αἰῶνες προτοῦ σου!

Μὰ καὶ μόνο ἡ βουλή σου πολεμάρχος νὰ ὀρμήσης
μὲ Σουλιώτικη φόρα ἐκδικήτρα, χαλάστρα,
βάρβαρο αἷμα νὰ πάσης, τὸ δικό σου νὰ χύσης·
Μὰ τὸ ἀπλὸ ξάμωμά σου πρὸς τοῦ Ἐπάχτου τὰ κάστρα
εἶχε τόση μιὰ λάμψη, ὅπου ἀκόμα χρυσώνει,
ὄσα ἐρεΐπια φειστήκαν οἱ πολέμοι κ' οἱ χρόνοι!

Τὴν ἱερὴ τούτῃ μέρα τῆς θανῆς σου, πού, κρῖμα!,
 πρόωρη ἦταν καὶ τότε καὶ σ' αἰῶνες αἰώνων,
 γιατί πάντα θὰ λείπη ἀπ' τ' ἀθάνατο κλῖμα
 τὸ μελλούμενο τ' ἄνθος τῶν ὠρίμων σου χρόνων,
 Τὴν ἱερὴ τούτῃ μέρα, πὸν μετροῦ τὸν αἰῶνα
 καὶ μὲ πένθιμην ὄψη ζωγραφεῖ τὸν Ἀγῶνα,

Μὲς στὰ χάη τοῦ ἀνυπάρχτου τρέχει ὁ νοῦς μας νὰ πιάση
 τὴν ἀφάνταστ' εἰκόνα, πὸν ἢ ψηλὴ φαντασία
 πρέπει νὰ ἔχε βαθιά σου ὀλοζώντανη πλάσει,
 μελετώντας τοῦ Ἐπάχτου τὴ χαμένη ἐκστρατεία.
 Πιὸ τρανὰ λαχταροῦσες ἀπ' τοῦ στίχου ἄλλα δῶρα :
 Τὸ στερνό σου τραγοῦδι ἔργο θὰ ἔκανες τώρα!

Πῶς φαντάστηκες τάχα τ' ἀκροθάλασσα κάστρα
 μὲ τίς φλόγες ζωσμένα, πὸν ἐσὸ θὰ ἔχες ἀνάψει;
 Καὶ πῶς πάλι λουσμένα σὲ μιὰ λάμψη ἀναπλάστρα
 Λευτεριᾶς, πὸν ἀπὸ σένα θὰ πρωτόχεν ἀστράφει;
 Πορθητῆς σὰν πατοῦσες τὰ πανάρχαια τείχη
 ποιοὶ κανοῦργοι θ' ἀνθοῦσαν ἀπ' τὴ δόξα σου στίχοι;

Ἐνα θρόνφαλο Ἀπείρου περικλειοῦσε ἢ καρδιά σου,
 καθὼς ὄμορφη λίμνη τὰ βουνὰ τῆς Σκωτίας
 καὶ καθρέφτιζε μέσα τὸ πιὸ θεῖο ὄραμά σου :
 Τῆς Ἀθήνας τὴν αἴγλη καὶ τῆς Ἐλευθερίας!
 Πῶς τὴν ἔβλεπες τάχα τὴν καινούργια σου Ἑλλάδα,
 πὸν πεθαίνοντα ἐκάλεις πιὸ γλυκὰ κι ἀπ' τὴν Ἄδα;

Τὸ κορμὶ σπαρταροῦσε στοῦ θανάτου τὴν κλῖνη,
 μὰ τὸ πνεῦμα πετοῦσε πρὸς τοῦ αἰώνιου τίς χῶρες·
 Νὰ προμάντεφες τότε ποιά τρισένδοξη ὁδὴν
 στὸ φτωχὸ Μεσολόγγι ἐτοιμάζανε οἱ Ὀρρες ;
 Νὰ ἔχες δεῖ στὴν ὑστάτῃ τῆς ζωῆς σου ὀπτασία
 τὸ Βωμό τῆς Ἐξόδου, τὴν ἐξαίσια Θυσία;

Τὸ στερνό σου τραγούδι τάφο ἀντρείου ζητοῦσε,
μὰ στοῦ Ἐπάχτου τὸ Κάστρο τὸν ἀρονήθηκε ἡ Μοῖρα.
Κι ἂν ἀμάραντη δάφνη ἐκεῖ πάνω θ' ἀνθοῦσε,
ἴσως γὰ ἦταν ἐτούτη, πὸν κλαδιά της ἐπῆρα
καὶ τὰ φέρνω στὸν τόπο τῆς θανῆς σου στεφάνι
πρῶτον σήμερα αἰῶνα πὸν δὲν ἔχεις πεθάνει!

Γ. Ἀθάνας

Ἐπαχτος - Ἀπριλῆς 1924.
